

Kamila Hernik
Karolina Malinowska

Jak skutecznie współpracować i komunikować się z rodzicami i społecznością lokalną

Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE

entuzjaści
edukacji

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Kamila Hernik
Karolina Malinowska

Jak skutecznie współpracować i komunikować się z rodzicami i społecznością lokalną

Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów

Autorzy:

Kamila Hernik

Karolina Malinowska

Recenzenci:

Elżbieta Piotrowska-Gromniak

Elżbieta Tołwińska-Królikowska

Redakcja językowa:

Beata Dąbrowska

Aleksandra Mioduszewska

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8

01-180 Warszawa

tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Wzór cytowania:

Hernik, K. i Malinowska, K. (2015). *Jak skutecznie współpracować i komunikować się z rodzicami i społecznością lokalną. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Skład i druk:

Business Point Sp. z o.o.

ul. Erazma Ciołka 11A/302

01-402 Warszawa

© Copyright by: Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2015

ISBN: 978-83-65115-18-8

Publikacja została wydrukowana na papierze ekologicznym.

Publikacja opracowana w ramach projektu systemowego: *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego*, współfinansowanego przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, realizowanego przez Instytut Badań Edukacyjnych.

Egzemplarz bezpłatny

Szkoła - rodzice - społeczność lokalna

spis treści

Wstęp.....	5
Rodzice w szkole.....	11
Budowanie dobrej komunikacji z rodzicami uczniów.....	12
Zaangażowanie rodziców	32
Podsumowanie, czyli co jest ważne w kształtowaniu dobrych relacji szkoły z rodzicami uczniów	48
Szkoła w społeczności lokalnej.....	51
Współpraca szkoły z mieszkańcami	58
Współpraca z instytucjami z otoczenia szkoły.....	62
Komunikacja z mieszkańcami	70
Co ułatwia, a co utrudnia podejmowanie przez szkoły działań na rzecz społeczności lokalnej?	72
Źródła.....	78

Wstęp

Prezentujemy Państwu poradnik dotyczący współpracy szkół z rodzicami uczniów i społecznością lokalną. Przedstawione w nim propozycje powstały na podstawie wyników badań przeprowadzonych przez IBE pod hasłem: *Szkoła – rodzice – społeczność lokalna*, dotyczących uwarunkowań efektywnej komunikacji między nauczycielami a rodzicami uczniów oraz roli szkoły w wiejskich społecznościach lokalnych (więcej informacji na stronie: <http://eduentuzjasci.pl/badanie-wspolpracy>). Odwołujemy się też do wniosków z innych badań prowadzonych m.in. przez IBE oraz do dostępnej literatury na ten temat.

Przywołane wyżej badania zostały zaprojektowane tak, aby na ich podstawie możliwe było przedstawienie konkretnych przykładów rozwiązań praktycznych, dotyczących obszaru współpracy szkół z rodzicami uczniów oraz ze społecznością lokalną, gotowych do wykorzystania przez nauczycieli i dyrektorów. Szkoły zostały dobrane do badań w ten sposób, aby uzyskać jak najwięcej ciekawych, innowacyjnych i sprawdzonych działań oraz modelowych rozwiązań w tym zakresie¹. Badacze spędzili wiele dni, przyglądając się funkcjonowaniu wybranych sześciu szkół wiejskich, rozmawiając indywidualnie i w grupach z: nauczycielami, dyrektorami, rodzicami, uczniami, absolwentami szkół, mieszkańcami, przedstawicielami urzędów gmin i innych instytucji lokalnych, obserwując zarówno wydarzenia szkolne, jak i te organizowane przez społeczności lokalne, przyglądając się temu, jak prowadzone są wiadówki szkolne, a także analizując dzienniczki uczniów oraz wiele innych dokumentów szkoły i danej miejscowości. Dzięki temu mogliśmy dokładnie przeanalizować to, co dzieje się w badanych szkołach i społecznościach lokalnych, a także zrozumieć źródła sukcesu poszczególnych inicjatyw. W części dotyczącej kontaktów i współpracy z rodzicami korzystamy również z wyników badań ilościowych przeprowadzonych wśród rodziców uczniów szkół podstawowych, zaś w części dotyczącej szkoły w społeczności lokalnej² – z wyników badania otoczenia instytucjonalnego szkół³.

¹ Szkoły wytypowano na podstawie rekomendacji udzielonych przez ekspertów ze środowisk organizacji pozarządowych zajmujących się edukacją i instytucji publicznych.

² Zagadnienia dotyczące kontaktów z rodzicami uczniów były elementem dwóch badań IBE: *Badania 6- i 7-latków na starcie szkolnym* i *Badania Szkolnych Uwarunkowań Efektywności Kształcenia* (SUEK). Więcej informacji znajdą Państwo również na stronie: <http://eduentuzjasci.pl/badanie-wspolpracy> w zakładce „Badania ilościowe”.

³ <http://eduentuzjasci.pl/badania/badanie-otoczenia>.

O czym jest ten poradnik?

Poradnik składa się z dwóch części. Pierwsza dotyczy szeroko rozumianej współpracy z rodzicami uczniów i kierowana jest zarówno do nauczycieli, jak i do dyrektorów szkół. Zaczynamy od podjęcia tematu komunikacji na linii szkoła (w tym głównie nauczyciel, wychowawca) – rodzice uczniów, wierząc, że jest to obszar ich wzajemnych relacji, który ma niejako podstawowy charakter dla budowania dobrej współpracy między tymi podmiotami. Wszak gdy szwankuje komunikacja, trudno o jakikolwiek rodzaj współdziałania. W poradniku staramy się wskazać m.in.:

- w jaki sposób i w jakich sytuacjach korzystać z różnych kanałów komunikacji
- jak zaplanować proces komunikacji z rodzicami, zaczynając od tego, zanim jeszcze dziecko trafi do szkoły
- jak prowadzić spotkania z rodzicami (indywidualne i grupowe)
- jak postępować w sytuacjach trudnych, konfliktowych – w jaki sposób rozmawiać z rodzicami, ale też gdzie szukać wsparcia
- w jaki sposób komunikować się, by budować dobre relacje z innymi oraz aktywnie słuchać, by wspierać kontakt z rozmówcą.

W myśl założenia, że dzięki odpowiedniej komunikacji zbudujemy dobry fundament w relacjach z rodzicami uczniów, w poradniku prezentujemy Państwu wnioski z badań i wskazówki dotyczące tego, jak zaplanować proces współpracy, by zapewnić wysokie zaangażowanie rodziców:

- od czego zacząć
- jak rozwiązać problem wąskiej grupy osób, którym się „chce”
- jak skutecznie zachęcać rodziców do angażowania się
- jak dowiedzieć się, czego rodzice oczekują i jak zakomunikować im oczekiwania szkoły
- jak wyjść poza wąsko rozumianą współpracę, czyli uwzględnić rodziców spoza rady
- w jaki sposób włączać rodziców w procesy decyzyjne, by mieli oni poczucie faktycznego wpływu na decyzje, a szkoła otrzymywała rzeczywiste wsparcie
- w jakich obszarach szukać w rodzicach uczniów wsparcia, wychodząc poza tradycyjny schemat
- jak wspierać rodziców, by było to z korzyścią dla nich, dla ich dzieci oraz szkoły jako całości.

Druga część poradnika, w którym szkoła jest ujmowana jako element szerszego otoczenia społecznego, jest skierowana głównie do dyrektorów szkół, gdyż to oni w największym stopniu kształtują kulturę organizacyjną szkoły, decydują o priorytetach. To od nich w dużej mierze zależy wybór modelu szkoły – osoby zarządzające szkołą albo będą motywować nauczycieli do tego, by w codziennej pracy odwoływali się do kontekstu lokalnego, w którym szkoła funkcjonuje, albo ten aspekt pominą lub zmarginalizują. W poradniku prezentujemy wiele przykładów, z których skorzystać mogą także nauczyciele. Są to m.in. propozycje i sugestie:

- w jaki sposób szkoły mogą wpleść kontekst lokalny w swoją pracę dydaktyczno-wychowawczą
- jak odwołać się do lokalnej tradycji i jak ją dostrzec
- jak wykorzystać zasoby znajdujące się w bezpośrednim fizycznym i społecznym otoczeniu szkoły
- jak włączyć w działania szkoły mieszkańców i jak zaplanować współpracę z lokalnymi grupami formalnymi i nieformalnymi
- jak wzmacniać lokalną wspólnotę, nie ograniczając się tylko do organizacji festynów i pikników
- co daje szkole współpraca z organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorcami i innymi podmiotami
- jak przełamać rywalizację między szkołami i podjąć z nimi współpracę z korzyścią dla uczniów i nauczycieli
- jak skutecznie komunikować się z osobami i instytucjami z otoczenia szkoły.

Rekomendacje i wskazówki prezentowane przez nas w poradniku są głęboko zakotwiczone w praktyce – bazują na doświadczeniach badanych przez nas szkół. Kwestie dotyczące komunikacji i zaangażowania rodziców są możliwe do zastosowania w każdej szkole podstawowej, w dużej mierze są adekwatne także dla gimnazjów, choć niewątpliwie konieczne będzie dostosowanie metod i kanałów komunikacji do wielkości szkoły. Z kolei porady i uwagi dotyczące współpracy ze społecznością lokalną są formułowane w specyficznym kontekście szkół wiejskich. Pomimo to uważamy, że wiele z nich będzie użytecznych dla szkół z większych miejscowości, choć zapewne nie wyczerpią one tematu.

W niniejszej publikacji nie ograniczamy się tylko do prezentowania przykładów i formułowania wskazówek na podstawie badań. Analizujemy w niej różne rozwiązania stosowane w badanych szkołach w relacjach z rodzicami uczniów i członkami społeczności lokalnej, pokazujemy czynniki warunkujące sukces i porażkę inicjatyw, a także pewne pułapki, które mogą wiązać się z podejmowaniem rozmaitych działań.

Dlaczego to jest ważne?

U podstaw podjęcia tematu związanej z triadą: *szkoła – rodzice – społeczność lokalna*, leży idea szkoły jako instytucji otwartej i włączającej zarówno rodziców uczniów, jak i innych członków społeczności lokalnej do wspólnych działań. Taka uspołeczniona szkoła to wspólnota nauczycieli, uczniów, rodziców, mieszkańców społeczności, w której wszyscy oni mają prawo decydowania o sprawach szkoły, współdziałają ze sobą i wspierają się nawzajem, a dobra komunikacja daje im możliwość nawiązania prawdziwej współpracy.

Stworzeniu tego poradnika przyświeca założenie, że szkoła może być i często jest miejscem przyjaznym dla rodziców uczniów, zarówno tych, którzy są gotowi aktywnie włączać się w życie szkoły, wspólnie działać na jej rzecz, podejmować decyzje dotyczące spraw ważnych dla szkoły, jak i tych, którzy ograniczają się raczej do kontaktów z wychowawcą dotyczących sytuacji ich dziecka. Relacje między nauczycielami i rodzicami mogą być czynnikiem wspierającym jakość nauczania uczniów, budowanie jednolitej strategii edukacyjnej w szkole i rodzinie, kształtowanie postaw obywatelskich wewnątrz szkoły. Do osiągnięcia tych celów w danej szkole nie wystarczy jednak wysiłek wyłącznie wychowawców klas. Potrzebna jest wspólna praca nauczycieli, dyrektora, pedagoga czy psychologa szkolnego, a także pozostałych pracowników szkoły i rzecz jasna – rodziców uczniów, a zatem integracja całej społeczności szkolnej wokół wspólnego celu. W poradniku skoncentrujemy się na niezinstytucjonalizowanych formach komunikacji i współpracy z rodzicami, w mniejszym stopniu skupiając uwagę na działalności rad rodziców⁴.

Zdecydowaliśmy się przygotować poradnik dla nauczycieli i dyrektorów, gdyż analizując rozmaite dane z badań edukacyjnych, dostrzegaliśmy problem polegający z jednej strony na pewnej rozbieżności między opiniami przedstawicieli szkół i rodziców na temat ich wzajemnych relacji, a z drugiej też na przypisywaniu przez nauczycieli pewnej dozy oczywistości obszarowi współpracy z rodzicami i ze społecznością lokalną.

Wyniki badań

Pierwszy problem można odnaleźć m.in. w analizach danych gromadzonych w ramach ewaluacji zewnętrznej. Pokazują one rozbieżność między rodzicami oraz nauczycielami i dyrektorami szkół dotyczącą uwzględniania opinii rodziców przy planowaniu działań szkoły oraz oceny wpływu rodziców na działania szkoły (Kołodziejczyk, Walczak i Kasprzak, 2012). Pracownicy szkoły zdecydowanie częściej niż rodzice deklarują uwzględnianie ich opinii.

W polskich szkołach na wszystkich etapach edukacyjnych większy nacisk kładziony jest na komunikację jednokierunkową z rodzicami, czyli głównie na informowanie ich, niż na wymianę informacji, dialog służący partnerstwu rodziców i szkoły. Im wyższy etap edukacji, tym w mniejszym stopniu dba się o tworzenie rodzicom możliwości wypowiedzenia się na

⁴ Więcej informacji na temat działalności rad rodziców można znaleźć na stronach: http://www.ngos.pl/rodzice_w_szkole.pdf, <http://rodzicewedukacji.pl/rodzice/rada-rodzicow>, <http://www.szkolawspolpracy.pl/>, <http://rodzicewszkole.pl/nasze-poradniki>.

temat szkoły (Starypan, 2012). Problemem jest również to, że nauczyciele kontaktują się z rodzicami uczniów zwykle w sprawach problemowych, gdy uczeń ma złe oceny czy problemy z zachowaniem w szkole (Polak, 2012).

W badaniu jakościowym dotyczącym początkujących nauczycieli (Walczak, 2012) osoby rozpoczynające pracę w zawodzie deklarowały, że w procesie kształcenia brakowało im zajęć przygotowujących do komunikacji z rodzicami ucznia i na początku swoich działań zawodowych nie radzili sobie z tym obszarem pracy. Co więcej, w swoich opowieściach o rodzicach posługiwali się często stereotypem „trudnego, roszczeniowego rodzica”, co raczej utrudnia wchodzenie w partnerskie relacje z tymi rodzicami. Jednocześnie po stronie rodziców także często występuje niechęć do kontaktów z nauczycielami dziecka, nieufność i lęk (Winiarski, 2000).

Zestawienie tych wyników pokazuje, że obszar relacji nauczycieli i rodziców uczniów stanowi wciąż wyzwanie dla polskich szkół. Choć w wielu z nich można znaleźć przykłady dobrych praktyk w tej dziedzinie, to jednak wciąż rodzice nie do końca mogą poczuć się partnerami w kontaktach z pracownikami szkoły. Powodem może być brak gotowości do włączania rodziców w życie szkoły po stronie nauczycieli, ale również brak gotowości po stronie rodziców, by brać odpowiedzialność za różne ważne dla szkoły sprawy i włączać się w życie szkoły. Większy udział rodziców w procesach i decyzjach edukacyjnych oraz ich zaangażowanie mogłyby być ważnym krokiem w kierunku budowania autorytetu rodziców, a także społecznego prestiżu nauczycieli, jak również podstawą rozwoju społeczności lokalnych i dowodem na istnienie dużego kapitału społecznego w społeczeństwie polskim (Mendel, 2007). Wydaje się więc, że korzyści z budowania partnerstwa rodziny i szkoły są nie do przecenienia.

Drugi problem można dostrzec w deklarowanych przez dyrektorów potrzebach rozwoju zawodowego. Dane TALIS 2013 pokazują, że ww. obszar współpracy z rodzicami i społecznością lokalną zajmuje ostatnie miejsce w rankingu potrzeb (Hernik, 2015). Oznacza to rzecz jasna, że gdzie indziej leżą priorytety dyrektorów albo że inne obszary są dla szkół problemowe. Z drugiej strony jednak wynik ten może także świadczyć o niedocenianiu kwestii odpowiedniego planowania współpracy z rodzicami i pewnej sfery oczywistości, która jest z nią wiązana. Oznaczałoby to, że komunikacja, współpraca z rodzicami jest rozumiana sama przez się i nie trzeba się jej uczyć, szkoła zaś przecież od lat funkcjonuje w lokalnym środowisku, uczniowie uświetniają imprezy, szkoły znajdują sponsorów, wszystkie realizują założone w prawie cele współpracy i nie trzeba nic w tym zmieniać. Jak pokazują jednak m.in. badania prowadzone w 2011 przez IBE (Hernik, Stasiowski i Solon-Lipiński, 2012b), w schematycznie prowadzonej współpracy szkoły z różnymi podmiotami zewnętrznymi może tkwić wiele pułapek, skutkujących utrzymywaniem niesymetrycznych relacji, wykorzystywaniem szkoły przez inne instytucje dla realizacji własnych celów, nie zawsze z korzyścią dla uczniów, a potencjał lokalny pozostaje niewykorzystany w pełni.

Uwagi ogólne

Zdajemy sobie sprawę z oczywistości niektórych porad zamieszczonych w opracowaniu. Jednak liczne badania, w tym również szczegółowe analizy w ramach ewaluacji, pokazują, że nawet takie, wydawałoby się oczywiste, rozwiązania nie są w wielu polskich szkołach stosowane. Naszym celem jest więc sformułowanie prostych wskazówek, z których nauczyciel i dyrektor mogą w łatwy i szybki sposób skorzystać.

Rodzice w szkole

Budowanie dobrej komunikacji z rodzicami uczniów

Kontakty między nauczycielem a rodzicami ucznia mają kilka celów. Jednym z nich jest tworzenie spójnych, bezpiecznych i przyjaznych warunków do edukacji i wychowania dla dziecka, dbałość o jego prawidłowy i harmonijny rozwój. Aby jednak zorganizować względnie jednolite, bezpieczne środowisko, dorośli muszą najpierw komunikować się otwarcie i uzgodnić wspólne cele oraz zaplanować działania. Nauczyciel ma już na początku relacji z rodzicami danego ucznia możliwość ustalenia z nimi, czemu służą ich wzajemne kontakty i dlaczego są ważne. Poza tym współpraca nauczycieli i rodziców uczy dzieci postawy partnerstwa, wpływa na ich społeczną aktywność. Jest to również ważne po prostu dla klimatu szkoły, a więc także atmosfery, jaka towarzyszy nauczycielom w ich pracy. Z tych i wielu innych powodów warto zadbać o relacje z rodzicami uczniów.

Każdy nauczyciel stoi przed zadaniem układania na nowo kontaktów z rodzicami uczniów regularnie zmieniających się w szkole. Nie ma nigdy gwarancji, że formy komunikacji i współpracy z rodzicami uczniów danej klasy będą równie skuteczne z rodzicami nowych uczniów. Oczywiście wieloletnie doświadczenie pomaga nauczycielom w relacjach z rodzicami. Często jednak słyzy się głosy nauczycieli mówiące, że rodzice są teraz inni niż kiedyś. Zatem wypróbowane przez lata sposoby nie zawsze są adekwatne do potrzeb tych „nowych” rodziców. Co więcej, wychowawca klasy spotyka się nie z jednym rodzicem, a z kilkunastoma lub nawet kilkudziesięcioma osobami – matkami i ojcami, a także innymi opiekunami – macochami, ojczyrniami, babciami czy dziadkami uczniów z jednej klasy.

Nauczyciel ma więc niełatwe zadanie elastycznego dopasowania się do oczekiwań rodziców, jednocześnie korzystając z własnego doświadczenia i nie rezygnując ze swoich potrzeb związanych z kontaktami z rodzicami uczniów. Dodatkową trudność stanowi fakt, że rodzice uczniów nie są jednorodną grupą podobnych do siebie osób. Często łączy ich jedynie fakt, że ich dzieci chodzą do jednej klasy w tej samej szkole. Nauczyciel spotyka się więc z ogromną różnorodnością wśród rodziców uczniów i dotyczy to zarówno osobowości rodziców, stylów komunikacyjnych, jak i pomysłów dotyczących tego, jak szkoła powinna traktować uczniów, jak ich uczyć, jak wspierać.

Mierząc się z takim wyzwaniem, warto pamiętać, że rodzice uczniów też są w niełatwej sytuacji. Niektórzy, bazując na swoich doświadczeniach z dzieciństwa, sami mają w sobie dużo lęku związanego ze szkołą i jej przedstawicielami. Inni mają wysokie wymagania względem szkoły i obawiają się, czy zostaną one spełnione. Czują bowiem, że współczesny świat

równie wysokie wymagania stawia przed ich dziećmi, dlatego, w poczuciu odpowiedzialności za ich przyszłość, starają się zapewnić im wszystko, co najlepsze, również jeśli chodzi o edukację. Jednocześnie rodzice często też mają mało czasu, przez co jakiegokolwiek kontakty z nauczycielami wydają się im tylko kolejnym obowiązkiem.

Niektórzy rodzice od początku lubią i umieją wspólnie z nauczycielem budować dobre relacje. Większość jednak potrzebuje od wychowawcy zachęty, stworzenia dobrego klimatu, zapewnienia o celowości wzajemnych kontaktów. **Rodzic odnajdujący w kontaktach ze szkołą sens i wyraźny cel, jakim jest edukacja i wychowanie swojego dziecka, będzie miał motywację, by w zaangażowany sposób współpracować z nauczycielem. To dyrektor i nauczyciele są gospodarzami w szkole i to od nich w dużej mierze zależy, jak się ułożą kontakty z rodzicami.**

Z badania uwarunkowań efektywnej komunikacji między nauczycielami a rodzicami uczniów⁵ zrealizowanego przez IBE w szkołach podstawowych uzyskaliśmy informacje o tym, jak można porozumiewać się w szkołach, jakie sposoby działają, a jakie są nieskuteczne oraz co warto zmienić, by szkoły były bardziej przyjazne, zarówno dla uczniów, ich rodziców, jak i dla nauczycieli. Nasze wnioski popieramy również wynikami badań ilościowych przeprowadzonych na dużych próbach rodziców uczniów szkół podstawowych⁶.

Oczywiście nie ma rozwiązań dobrych dla każdej szkoły w każdym momencie jej funkcjonowania. Obszar wzajemnych relacji nauczycieli i rodziców uczniów to pole codziennych eksperymentów i prób zbudowania najlepszej możliwej formuły kontaktów. Najnowsze badania IBE, podobnie jak wcześniejsze badania i analizy, dowodzą, że **podstawą dobrych kontaktów nauczycieli i rodziców uczniów jest między innymi pozytywne nastawienie nauczyciela do rodziców, jego otwarta, przyjazna postawa, chęć dzielenia się z nimi swoją wiedzą o uczniu, a także wysłuchania pomysłów, oczekiwań, przemyśleń rodziców.** Można więc powiedzieć, że to nic szczególnego, a jednocześnie jest to jeden z warunków tego, żeby relacje nauczycieli i rodziców w ogóle miały szansę się rozwinąć. Suma takich „zwykłych” działań tworzy dobry klimat dla rodziców w szkole.

⁵ Więcej informacji na stronie: <http://eduentuzjasci.pl/badanie-wspolpracy>.

⁶ Więcej informacji na stronie: <http://eduentuzjasci.pl/badanie-wspolpracy> w zakładce „Badania ilościowe”.

Formy komunikacji z rodzicami

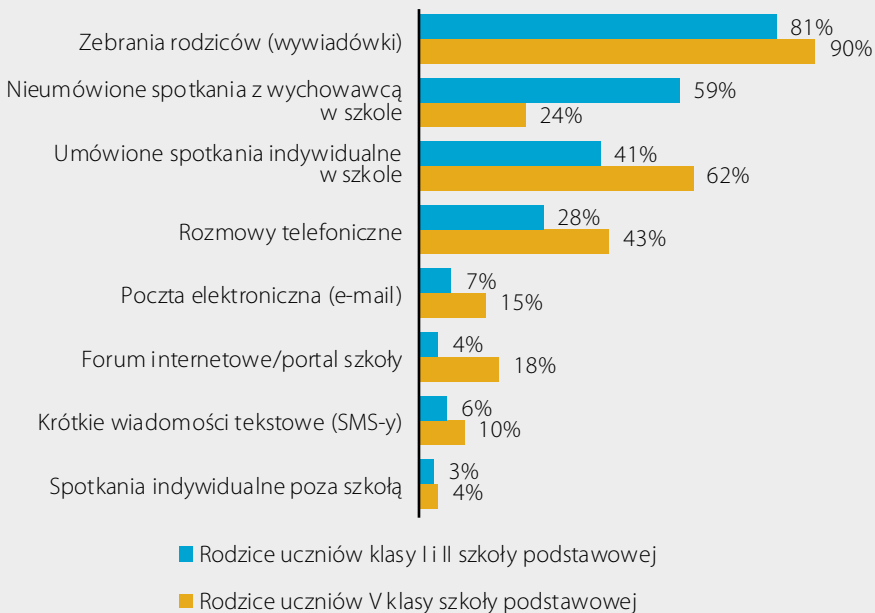

Kontakty z rodzicami uczniów – wyniki badań⁷

Jak pokazują wyniki badań IBE przeprowadzonych wśród niemal 3000 rodziców dzieci 6- i 7-letnich oraz ponad 5000 rodziców uczniów klas IV–VI szkół podstawowych, im starsze jest dziecko, tym częściej rodzice byliby gotowi kontaktować się z wychowawcą telefonicznie lub poprzez pocztę elektroniczną. W wypadku najmłodszych uczniów rodzice częściej mają sposobność do nieumówionych spotkań indywidualnych z nauczycielem, przy okazji odprowadzania dziecka do szkoły i odbierania go. Wtedy możliwy jest dość częsty kontakt, jeśli jest taka potrzeba.

Duży odsetek rodziców uczniów szkół podstawowych wskazuje w badaniach na **różnorodne formy kontaktu z wychowawcą** jako odpowiadające ich potrzebom.

Wykres 1. Preferowane przez rodziców uczniów szkół podstawowych formy kontaktu z wychowawcą (rodzic mógł wskazać kilka form).

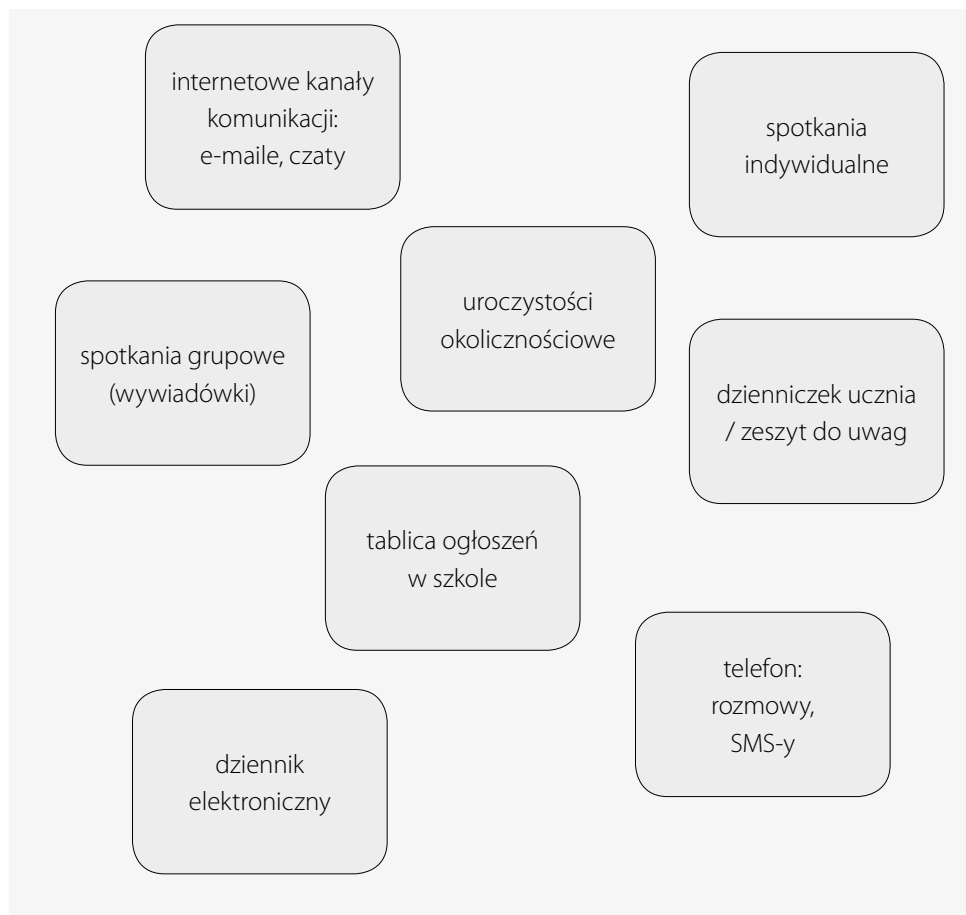
Badanie 6- i 7-latków na starcie szkolnym i Badanie Szkolnych Uwarunkowań Efektywności Kształcenia, IBE, 2013.

⁷ Więcej informacji na stronie: <http://eduentuzjasci.pl/badanie-wspolpracy-w-zakladce„Badania-ilościowe”>.

ZADBAJ O RÓŻNORODNE FORMY KOMUNIKACJI Z RODZICAMI

Im więcej sposobów na kontaktowanie się z rodzicami uczniów stosuje nauczyciel, tym większa szansa, że dotrze z ważnymi informacjami do wszystkich.

Formy komunikacji nauczycieli i rodziców uczniów

Jeśli nauczyciel chce reagować na preferencje rodziców dotyczące form kontaktów, na początku powinien umożliwić im sformułowanie swoich oczekiwań np. za pomocą ankiety.

- Kontakty twarzą w twarz, czyli głównie zebrania i spotkania indywidualne (umawiane lub przy okazji) stanowią najbardziej odpowiednią formę komunikacji w sprawach istotnych, które warto omówić, a więc np. w sytuacji trudnej wychowawczo lub omówienia możliwych form rozwijania talentu dziecka.
- W trakcie edukacji szkolnej dziecka jest dużo informacji, które muszą zostać przekazane rodzicowi, choć nie wymagają one szczegółowego omówienia, np. jakie pomoce dydaktyczne potrzebne będą dziecku w najbliższym czasie, czy też informacji o terminie zebrania. Korzystanie z mniej bezpośrednich form kontaktów wydaje się w takich sytuacjach najskuteczniejsze, oszczędza bowiem czas zarówno nauczyciela, jak i rodzica.
- Jak pokazują badania ilościowe realizowane w szkołach podstawowych, w wielu z nich wciąż rzadko korzysta się z internetowych form kontaktu, takich jak e-maile, czaty czy też po prostu dobrze zaprojektowana strona internetowa (czyli nie taka, na której użytkownik znajdzie jedynie dane kontaktowe czy historię szkoły, a taka, która będzie żyła życiem szkoły). Szkoda – dla niektórych rodziców jest to najbardziej pożądana forma uzyskiwania informacji, ponieważ jest szybka i nie wymaga obecności rodzica w szkole. Nauczyciele z kolei mogą korzystać z internetowych form kontaktów w szkole. Szkoły mogą też prowadzić fora lub blogi dla rodziców. Takie fora lub blogi mogą również tworzyć i administrować rady rodziców (np. <http://rodziceglzloc.blogspot.com/>).
- Zarówno nauczyciele, jak i rodzice przyznają, że dziennik elektroniczny jest wygodnym narzędziem do przekazywania bieżących informacji na temat wyników oraz zachowania dziecka. Ta forma kontaktu nie zastępuje jednak spotkań indywidualnych, które dają możliwość bardziej pogłębionej relacji z rodzicami, mimo to bardzo usprawnia codzienne komunikowanie się.
- Tradycyjną formą kontaktu, nadal często stosowaną w szkołach podstawowych, jest dzienniczek ucznia lub zeszyt do kontaktu. Dla wielu rodziców jest to bardzo wygodna forma uzyskiwania informacji dotyczących dziecka. Nie jest to jednak narzędzie do wymiany komunikatów i interakcji, raczej do przekazywania informacji najczęściej w sprawach organizacyjnych lub wychowawczych, które jednocześnie nie są pilne i nie wymagają uzgodnienia wspólnego stanowiska. Komunikacja za pomocą dzienniczka jest tylko w niewielkim stopniu wielokierunkowa.
- W niektórych szkołach jako dodatkową formę kontaktu stosuje się *Skrzynkę pytań i postulatów*, za pomocą której rodzice mogą zgłosić dyrekcji i nauczycielom różne kwestie. Dzięki zachowaniu anonimowości, taka metoda komunikacji pozwala wypowiedzieć się również tym rodzicom, którym trudno jest mówić wprost o swoich oczekiwaniach czy niepokojach. Taka skrzynka może również służyć gromadzeniu rozmaitych ankiet rodziców, dzięki którym można zebrać ich opinie na różne ważne dla szkoły tematy.

Pierwszy kontakt z rodzicami

Pierwsze spotkanie rodziców ucznia z nauczycielem jest szczególnym momentem we wzajemnych relacjach, ma bowiem duży wpływ na przebieg dalszych kontaktów. Jest to więc niepowtarzalna okazja dla nauczycieli i rodziców, by dobrze zainicjować wzajemne relacje. Zdecydowanie łatwiej wzajemnie się porozumieć, jeśli już na początku kontaktów zbudowane jest zaufanie, osoby traktują się z szacunkiem i zainteresowaniem.

ZADBAJ, BY „NOWI” RODZICE UZYSKALI WSZELKIE POTRZEBNE INFORMACJE NA TEMAT FUNKCJONOWANIA SZKOŁY TAK SZYBKO, JAK TO MOŻLIWE

Sprzyja to sprawnej adaptacji ich dzieci do roli uczniów w tej szkole.

Do osiągnięcia tego celu prowadzą:

- zaplanowanie możliwych form kontaktu rodzica z przedstawicielami szkoły
- przekazanie wszystkim zainteresowanym, w jaki sposób mogą spotkać się z nauczycielem, dyrektorem czy innymi pracownikami szkoły (ogłoszenie terminów, różne formy spotkań: grupowe, indywidualne, dni otwarte, kontakt mailowy, telefoniczny itd.)
- przeznaczenie odpowiednio dużej ilości czasu na same spotkania, by nie odbywały się one w atmosferze pośpiechu, a raczej dawały obydwu stronom szansę na poznanie się i oswojenie się z sytuacją.

Możliwość obejrzenia szkoły (np. podczas dnia otwartego) w roku poprzedzającym pójście dziecka do tej placówki ważna jest zarówno dla przyszłego ucznia tej placówki, jak i rodzica.

Warto, aby rodzice mogli też porozmawiać z dyrekcją i nauczycielami. Pozwala to zarówno im, jak ich dzieciom poczuć się nieco pewniej w nowej sytuacji. Niektóre działania szkoły, takie jak imprezy szkolne, mogą być też okazją do zintegrowania całego środowiska szkolnego, w tym również przyszłych uczniów i ich rodziców.

WARTO ZADBAĆ W SZKOLE O UDOSTĘPNIENIE RODZICOM NASTĘPUJĄCYCH RODZAJÓW SPOTKAŃ:

- spotkania indywidualne z dyrektorem szkoły i przyszłym wychowawcą klasy
- dzień otwarty
- wydarzenia szkolne (np. piknik rodzinny/festyn, Dzień Patrona, itd.)
- przewodnik po szkole⁸ (np. do pobrania ze szkolnej strony internetowej).

⁸ Godny polecenia jest przewodnik przygotowany przez Gimnazjum nr 18 w Lublinie: http://www.gim18.lublin.pl/nowa/images/www/informacje_szkolne/przewodnik_rodzice_2014-2015.pdf.

Przykładowe informacje zawarte w przewodniku po szkole:

- szkoła i jej historia oraz misja
- organizacja szkoły (np. liczba oddziałów, informacje o dyrekcji i nauczycielach uczących w tej szkole, dane kontaktowe itd.)
- organizacja roku szkolnego i dnia w szkole
- plan przestrzenny szkoły
- godziny pracy szkoły i dostępność poszczególnych pracowników szkoły
- możliwości kontaktowania się ze szkołą i jej pracownikami
- przedmioty realizowane w szkole
- zajęcia pozalekcyjne
- uroczystości szkolne oraz wyjścia pozaszkolne i wycieczki
- procedury związane z nieobecnościami uczniów
- zasady oceniania uczniów
- zasady związane z zapewnieniem bezpieczeństwa w szkole
- sposoby rozwiązywania konfliktów czy innych sytuacji trudnych w szkole
- inne ważne sprawy związane z daną szkołą.

Załącznikiem do przewodnika mogą być dokumenty ważne dla tej szkoły, takie jak jej statut, plan pracy wychowawczej itp.

Przekazanie rodzicom przewodnika ze szczegółowymi informacjami o szkole, np. pocztą elektroniczną przed pierwszym zebraniem z rodzicami, umożliwi przeznaczenie większej ilości czasu podczas spotkania na integrację rodziców, swobodną, przyjazną rozmowę nauczyciela z rodzicami, bez presji, że można nie zdążyć przekazać ustnie wszystkich istotnych informacji.

ROZWAŻ ZORGANIZOWANIE SPOTKANIA INTEGRACYJNEGO NA POCZĄTKU ROKU SZKOLNEGO

Tego typu spotkanie można zorganizować poza szkołą, a do udziału w nim zaprosić również uczniów. Organizację spotkania można w części lub całości powierzyć rodzicom.

Zebrania grupowe

Zebrania są podstawową formą kontaktów z rodzicami uczniów w większości polskich szkół. Zarówno rodzice, jak i nauczyciele podkreślają, że spotkania grupowe pozwalają omówić pewne ważne dla całej klasy kwestie i podjąć zespołowe decyzje co do spraw dotyczących wszystkich dzieci. Prowadzenie zebrań z dorosłymi ludźmi nie jest jednak zadaniem łatwym.

Wielu nauczycieli, zwłaszcza początkujących w tym zawodzie, narzeka, że w procesie kształcenia nie zostali oni dobrze przygotowani do pracy z grupą dorosłych osób. Dobre przeprowadzenie zebrania wymaga bowiem pewnej wiedzy na temat procesów grupowych i ich dynamiki oraz dużych umiejętności interpersonalnych. Ważne są też umiejętności prowadzenia dyskusji, które pomagają uaktywnić rodziców i zachęcić ich do wyrażania swoich opinii. Wielu nauczycieli radzi sobie z tym zadaniem doskonale. Inni odczuwają duży lęk przed zbliżającym się spotkaniem z rodzicami, ponieważ nie do końca wiedzą, jak atrakcyjnie prowadzić zebrania, jednocześnie nie gubiąc ich głównego celu, jakim jest udzielenie w miarę kompleksowych informacji o uczniach, ich mocnych stronach i trudnościach.

ZADBAJ O ZAPROSZENIE WSZYSTKICH RODZICÓW NA ZEBRANIE I PRZYPOMNIENIE O JEGO TERMINIE PRZY POMOCY KILKU KANAŁÓW KOMUNIKACYJNYCH

Ważnym zadaniem wychowawcy jest poinformowanie wszystkich rodziców uczniów z danej klasy o terminie spotkania i zagadnieniach, jakie będą na nim omawiane. W tym wypadku szczególnie warte polecenia jest użycie przynajmniej trzech lub więcej form komunikacji. Nie warto ograniczać się do informowania rodziców o zebraniu za pośrednictwem uczniów. Z badań oraz praktyki szkolnej wynika, że może być to metoda zawodna. Terminy zebrań w większości szkół ogłaszane są rodzicom podczas pierwszego zebrania w danym roku szkolnym, jednak to nie wystarczy. Konieczne jest ponowne poinformowanie rodziców przynajmniej na 10 dni przed terminem zebrania, w celu przypomnienia, a także zachęcenie do udziału.

Sposoby zapraszania rodziców uczniów na zebranie:

- za pośrednictwem ogłoszenia wywieszonego w szkole (ogłoszenie wywieszone na drzwiach wejściowych szkoły oraz na tablicy ogłoszeń dla rodziców z informacją o godzinie i dacie zebrania dla rodziców wszystkich uczniów oraz tematach, które będą poruszane na zebraniu)
- za pośrednictwem informacji umieszczonych na stronie internetowej
- za pośrednictwem dziennika elektronicznego
- za pośrednictwem e-maili wysłanych do wszystkich rodziców w formie spersonalizowanego zaproszenia i zachęcenia do udziału
- za pośrednictwem SMS-ów wysłanych do wszystkich rodziców
- osobiście przez nauczycieli podczas nieformalnych spotkań z rodzicami (np. podczas odbierania dziecka ze szkoły).

Ważny jest również sposób, w jaki nauczyciel zaprasza rodziców uczniów na spotkanie. Dla rodziców istotne jest, by komunikat nauczyciela nie był tylko oficjalnym, zdawkowym zawiadomieniem o terminie zebrania, a raczej prawdziwym zaproszeniem wraz z planem spotkania i uzasadnieniem, dlaczego to spotkanie jest ważne. Warto polecić też w szczególności takie ogłoszenia czy e-maile, które mają formę osobową, spersonalizowaną (np. nauczyciel zwraca się w nich do rodziców konkretnego ucznia – np. w e-mailu czy w zeszytce do kontaktów lub do rodziców uczniów konkretnej klasy – przy każdej formie ogłoszenia).

Istotne jest, aby w zaproszeniu nie było tonu pouczania na temat frekwencji, obowiązku udziału w zebraniu. Pouczanie, nawet jeśli sformułowane jest z jak najlepszymi intencjami, nie skłania do współpracy, a raczej dystansuje i powoduje opór.

ZAPLANUJ ODPOWIEDNIO DUŻO CZASU NA ZEBRANIE

Niezwykle ważne jest, by na zebranie przeznaczono wystarczająco dużo czasu i koniecznie wcześniej uprzedzono rodziców o przewidywanym czasie trwania spotkania. Pospieszne omawianie ważnych kwestii z poczuciem, że trzeba zaraz kończyć zebranie, nie sprzyja swobodnej wymianie myśli, zadawaniu pytań przez rodziców, a przede wszystkim nie buduje dobrej atmosfery spotkania.

ZADBAJ O UDZIAŁ MNIEJ AKTYWNYCH RODZICÓW

Ze szczególnym zaangażowaniem warto zapraszać na zebrania tych rodziców, którzy z własnej woli nie pojawiają się na wywiadówkach i zdarza się to regularnie. Warto spróbować dowiedzieć się, jakie są powody ich nieobecności na zebraniach, a następnie ze zrozumieniem dla specyficznej sytuacji tych rodziców (jakkolwiek by nie była – brak czasu, obiektywne

problemy, a nawet brak dobrej woli) podjąć wysiłek, by zachęcić ich do udziału w zebraniu. Wymaga to oczywiście od nauczyciela dodatkowego nakładu czasu i zaangażowania, warto jednak podjąć ten trud, by zaangażować jak największą liczbę rodziców uczniów z danej klasy.

Zebrania ogólne z dyrektorem szkoły

W wielu szkołach w Polsce plan zebrań dla rodziców zakłada, że w pierwszej kolejności rodzice spotykają się na ogólnoszkolnym zebraniu z dyrektorem szkoły. Zebrania ogólne odbywają się w dużej sali (np. gimnastycznej) i zwykle są prowadzone właśnie przez dyrektora. Uczestniczą w nich rodzice wszystkich uczniów oraz wszyscy nauczyciele, a czasem również uczniowie. Spotkanie ogólne ma na celu podsumowanie dotychczasowych działań szkoły i poinformowanie uczestników o planowanych działaniach. Często prezentowane są wtedy bieżące i planowane projekty realizowane w szkole.

Zebranie ogólne jest również dobrą okazją do przedstawienia osiągnięć uczniów, podziękowania im oraz ich rodzicom za zaangażowanie. W tej części odbywa się też czasem wręczanie dyplomów najzdolniejszym uczniom oraz listów gratulacyjnych skierowanych do ich rodziców. Warto docenić też aktywność samych rodziców w życiu szkoły i podziękować im. Dotyczy to również osiągnięć nauczycieli, których można i warto doceniać na forum społeczności szkolnej.

Tego rodzaju spotkania mogą być doskonałą okazją do integracji całej społeczności szkolnej, o ile jednak nie będą to sztywne, godzinne lub ponadgodzinne wystąpienia, a próba podjęcia jakiegokolwiek dialogu z rodzicami. Dyrektor szkoły, dzięki dbałości o informowanie rodziców na temat wszystkich kwestii związanych z życiem szkoły i wysłuchanie ich opinii, może zaprezentować swoją przyjazną postawę wobec nich i udowodnić, że traktuje ich jak pełnoprawnych partnerów w podejmowanych działaniach. Oczywiście duża liczba osób uczestniczących w takim ogólnym zebraniu jest pewną barierą w korzystaniu z metod aktywnej pracy z ludźmi, chodzi jednak o to, by choćby poprzez atrakcyjny przekaz, np. ciekawą prezentację wraz ze zdjęciami uczniów czy krótki filmik albo prezentację wyników ankiet rodziców (dotyczących jakiejś ważnej dla nich kwestii), pobudzić zainteresowanie uczestników takiego zebrania. **Warte rozważenia jest również włączenie do tej części zebrania uczniów i udzielenie im głosu, by sami mogli opowiedzieć rodzicom o realizowanych w szkole projektach.** Tego typu spotkania można dodatkowo urozmaicić częścią artystyczną przygotowaną przez dzieci.

W trakcie zebrania ogólnoszkolnego zdarza się, że zaplanowane jest również wystąpienie zewnętrznego eksperta lub psychologa czy pedagoga szkolnego, dotyczące ważnego, bieżącego problemu (np. zdrowe odżywianie, motywowanie dzieci do nauki).

Na koniec dobrze jest pozostawić trochę czasu na sesję pytań i odpowiedzi, podczas której rodzice będą mogli pogłębić uzyskane informacje. Organizując ogólne spotkania z rodzicami,

dyrektor i nauczyciele mogą zachęcać ich do udziału w życiu szkoły, do kontaktowania się z nią. Warto wykorzystać okazję, jaką jest zebranie ogólnoszkolne, do przekazania rodzicom materiałów informacyjnych, wspólnych dla wszystkich klas, np. informacji o wydarzeniach szkolnych (wycieczki, koncerty), zaproszeń, ankiet.

Zebrania klasowe

ZAPLANUJ PRZEBIEG ZEBRANIA I PRZYGOTUJ MATERIAŁY

Zdaniem wielu doświadczonych nauczycieli szanse na przeprowadzenie bardzo dobrego zebrania z rodzicami zwiększa jego szczegółowe zaplanowanie i wcześniejsze przygotowanie przez wychowawcę. Dzięki temu nauczyciel nie musi myśleć w trakcie zebrania, jakie kwestie podejmować w danym momencie, a może skupić się na budowaniu dobrej atmosfery i pozytywnych relacji z rodzicami uczniów. Warto również przygotować materiały dla rodziców, np. skrót omawianych zagadnień, terminarz zbliżających się uroczystości czy innych ważnych dat. Jeśli nauczyciel podczas zebrania będzie miał dłuższą wypowiedź na jakiś temat, warto przygotować prezentację multimedialną, dzięki czemu przekaz stanie się atrakcyjniejszy.

Problemem, który pojawia się w wielu szkołach, jest organizowanie zebrań wszystkich klas w tym samym terminie. To niejako wyklucza udział tych rodziców, którzy mają kilkoro dzieci uczęszczających do danej szkoły – ci rodzice nie są w stanie uczestniczyć jednocześnie w kilku spotkaniach. Z badania wynika, że albo próbują być zarówno chwilę na zebraniu u wychowawcy jednego z dzieci, jak i w klasie drugiego dziecka, albo umawiają się indywidualnie z wychowawcą. Nie zawsze rodzice mogą się podzielić i wziąć udział w dwóch zebraniach (nie rozwiązuje to także problemów rodziców np. z trójką dzieci w jednej szkole). Warto więc zaproponować rodzicom kilkorga uczniów z danej szkoły jakąś alternatywę, np. spotkanie indywidualne z jednym z wychowawców w innym terminie.

ZADBAJ O ARANŻACJĘ SALI

Warto rozważyć zmianę szkolnego układu ławek i krzeseł na bardziej sprzyjający prowadzeniu swobodnej rozmowy, np. w literę „U”. Dla wielu rodziców siedzenie w ławce na małym, dziecięcym krześle uniemożliwia stworzenie partnerskiej relacji z nauczycielem w rozmowie o szkole. Oczywiście wymiana krzeseł na większe nie jest w szkolnej rzeczywistości realna, ale już zmiana ich układu może dać pozytywne efekty dla komunikacji nauczycieli i rodziców. Czasem taka, pozornie drobna zmiana wpływa na jakość spotkania. Ważne jest, by nauczyciel, niezależnie od aranżacji sali, nie siedział przy biurku, a był blisko rodziców.

SPRÓBUJ UMILIĆ RODZICOM I SOBIE UDZIAŁ W ZEBRANIU MAŁYM POCZĘSTUNKIEM

Niektórzy nauczyciele przygotowują drobny poczęstunek na zebrania z rodzicami, co również może sprawić, że te spotkania będą mniej formalne. Warto rozważyć włączenie rodziców w organizację zebrania, tak by przestrzeń sali szkolnej była wspólną przestrzenią. To oni mogą być na przykład odpowiedzialni za poczęstunek. W niektórych szkołach finansuje się go ze środków rady rodziców. Warto zachęcić rodziców, aby wypowiedzieli się na temat zebrań i mieli okazję wyrażenia swoich oczekiwań względem np. aranżacji sali czy innych sprzyjających swobodnej rozmowie warunków.

ZADBAJ O SPRAWNY PRZEBIEG ZEBRANIA KLASOWEGO

Przebieg oraz tematy zebrań klasowych zależą od momentu roku szkolnego, w którym spotkania się odbywają, i do tej dynamiki roku szkolnego muszą być dostosowane.

Przebieg spotkania z rodzicami

- Powitanie rodziców i podziękowanie im za obecność na zebraniu.
- Przedstawienie planu spotkania i uzgodnienie z rodzicami, jakie dodatkowe zagadnienia chcieliby podjąć.
- Przekazanie pozytywnych informacji o uczniach z danej klasy, docenienie ich sukcesów i mocnych stron.
- Prezentacja próbek osiągnięć uczniów, np. wystawa prac plastycznych lub omówienie i pokazanie rodzicom projektów przygotowanych przez uczniów.
- Przedstawienie bieżących spraw dotyczących procesu edukacyjnego (ale tylko tych dotyczących całej klasy np. prezentacja wyników próbnych sprawdzianów, jednak bez omawiania na forum spraw poszczególnych uczniów).
- Omówienie spraw związanych z zachowaniem uczniów z danej klasy (problemo-wo, a nie personalnie) i ich wzajemnymi relacjami oraz przedstawienie, w jaki sposób wychowawca wspiera integrację uczniów w klasie.
- Rzeczowe przekazanie spraw organizacyjnych.
- Przedstawienie propozycji i planów najbliższych wydarzeń klasowych (np. wycieczki itp.).
- Zapropozowanie dyskusji na ważne dla rodziców tematy.
- Ustalenie z rodzicami możliwości ich zaangażowania się w życie szkoły (zebranie pomysłów, przedstawienie propozycji itd.).

ZADBAJ O DOBRĄ ATMOSFERĘ ZEBRANIA

Atmosferę spotkania kształtuje w dużej mierze wzajemne nastawienie wszystkich uczestniczących w nim osób, a rola nauczyciela prowadzącego spotkanie jest kluczowa.

Lista pozytywnych dla relacji z rodzicami zachowań nauczyciela podczas zebrania

Nauczyciel:

- czeka na rodziców w sali lub przed salą
- uśmiecha się
- rozpoczyna zebranie od powitania, podziękowania za przybycie itp.
- przedstawia cele spotkania i pyta rodziców, czy chcą coś jeszcze dodać
- przedstawia planowany przebieg spotkania i pyta rodziców, czy chcą coś dodać
- uwzględni zaproponowane przez rodziców cele i przebieg spotkania
- ustala wraz z rodzicami zasady panujące podczas zebrań (na przykład zasadę, że sobie nie przerywamy, że wypowiadamy się zwięźle i na temat itp.)
- w razie potrzeby przypomina wcześniej ustalone zasady
- dba o utrzymanie miłej atmosfery
- omawia postępy klasy jako zbiorowości, zaczynając od informacji pozytywnych
- informacje negatywne przekazuje raczej w formie zaproszenia do wspólnego poszukiwania rozwiązań niż jako reprimendę dla rodziców
- w obecności rodziców innych dzieci nie mówi o trudnościach poszczególnych uczniów
- szczególnie podkreśla osiągnięcia uczniów
- przekazuje poszczególnym rodzicom informacje dotyczące ich dzieci na piśmie – do informacji o ocenach może załączyć zaproszenie na spotkanie indywidualne po zebraniu
- przekazuje informacje w sposób uporządkowany, zgodnie z wcześniej ustalonym planem
- zapisuje ważne informacje na tablicy/flipcharcie
- używa prezentacji (np. multimedialnej) podczas zebrania
- zbiera pewne informacje od wszystkich rodziców anonimowo na piśmie
- aktywnie słucha wypowiedzi rodziców (zachowuje kontakt wzrokowy, mówi „mhm”, sprawdza, czy dobrze zrozumiał wypowiedź itp.)
- mówi spokojnie

- nie poucza rodziców
- nie przerywa rodzicom w trakcie ich wypowiedzi
- nie mówi do rodziców infantylnym tonem (jak do małych dzieci)
- nie podnosi głosu
- pozwala rodzicom się wypowiedzieć
- kieruje dyskusją, przypomina o celach spotkania, pilnuje trzymania się tematu
- na koniec dziękuje rodzicom za udział w zebraniu
- wysyła rodzicom lub przekazuje na piśmie podsumowanie wniosków z zebrania.

ZAPLANUJ HARMONOGRAM SPOTKAŃ INDYWIDUALNYCH Z RODZICAMI PO ZEBRANIU

W wielu szkołach, bezpośrednio po zebraniu z rodzicami, wychowawca daje im możliwość spotkań indywidualnych. Na każdym z nich omawiana jest sytuacja konkretnego dziecka i rodzic może uzyskać wszelkie interesujące go informacje. Jest to niezaprzeczalnie pozytywna strona takich spotkań. Niestety problemem dla rodziców może być długi czas oczekiwania na swoją kolej, dla nauczyciela zaś taka seria indywidualnych spotkań jest bardzo męcząca. Ich nieuchronnym elementem jest też presja czasu, ponieważ długa kolejka osób oczekujących na rozmowę z nauczycielem skutkuje zbyt pośpiesznym przebiegiem spotkania. Warto więc rozważyć zaproponowanie rodzicom różnych terminów spotkań indywidualnych.

Najważniejsze, by spotkania poszczególnych rodziców z wychowawcą po zebraniu nie były jedyną możliwą formą indywidualnej rozmowy z nauczycielem proponowaną w szkole.

ROZWAŻ UDZIAŁ UCZNIÓW W ZEBRANIACH Z RODZICAMI

W niektórych sytuacjach warto rozważyć zaproszenie na zebranie z rodzicami również uczniów. Sprawdza się to, gdy podczas zebrania prezentowane są osiągnięcia uczniów, np. projekt, który realizowali – mogą oni wówczas sami przygotować prezentację dla rodziców.

Poza tym przy podejmowaniu niektórych decyzji dotyczących uczniów warto po prostu uwzględnić ich zdanie. Wspólne dyskutowanie różnych ważnych kwestii integruje nie tylko rodziców i uczniów z danej klasy, ale także wzmacnia relacje rodziców z dziećmi. Warto jednak pamiętać, że są takie zebrania, w których udział uczniów wpłynąłby negatywnie na przebieg spotkania, uniemożliwiając rzeczową dyskusję czy swobodne wyrażanie przez rodziców opinii. Nie zawsze odbiorcą słów nauczyciela mogą być uczniowie. Dlatego jest

decyzją wychowawcy, czy w danej sytuacji zaproszenie uczniów na zebranie przyniosłoby wszystkim zainteresowanym stronom coś pozytywnego.

Spotkanie rodzic–nauczyciel–uczeń zamiast grupowego zebrania

W takich triadach mogą spotkać się z nauczycielem wszyscy rodzice i uczniowie. Jest to na tyle czasochłonna forma kontaktów, że możliwa jest w praktyce nie częściej niż raz w roku szkolnym. Nauczyciele, którzy jej spróbowali, przyznają, że na takich spotkaniach mogą dowiedzieć się więcej o relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem, co może im pomóc w późniejszej pracy z uczniem. Spotkanie może być okazją do szczerzej rozmowy oraz wzajemnego zweryfikowania opinii czy postaw, zwłaszcza w przypadku kwestii konfliktowych czy problematycznych. Niewykłuczone jest też ustalenie rozwiązań danej sytuacji przy udziale ucznia, a więc wspierana jest w ten sposób jego podmiotowość i odpowiedzialność. Warto dobrze zaplanować harmonogram takich spotkań i podzielić je na kilka/kilkanaście dni w ciągu całego roku szkolnego, żeby nauczyciel mógł w nich uczestniczyć z zaangażowaniem i uwagą, co byłoby trudne, jeśli kilka spotkań miałoby się odbyć jednego dnia.

PROWADŹ EWALUACJĘ ZEBRAŃ

Chcąc udoskonalić swoje działania w zakresie prowadzenia wywiadówek, warto zapytać rodziców, czy forma prowadzonych przez nauczyciela spotkań im odpowiada, czy pora jest właściwa, czy mają jakieś propozycje zmian w organizacji zebrań lub też pomysły tematów na kolejne spotkania. Te informacje można uzyskać, po prostu pytając rodziców, a czasem warto zastosować anonimową ankietę ewaluacyjną.

Spotkania indywidualne

W większości szkół rodzice uczniów mają możliwość spotkań indywidualnych z nauczycielem czy to organizowanych po wywiadówkach, czy też umawianych w innym terminie. Jest to bardzo ważna forma kontaktu, pozwala bowiem omówić sprawę konkretnego dziecka.

Ważne jest, by kontakty miały charakter regularny i nie były skoncentrowane wyłącznie na doraźnym załatwianiu problemów.

Niestety wciąż spotkania indywidualne traktowane są interwencyjnie. Nauczyciele kontaktują się z rodzicami uczniów głównie w sprawach problemowych, gdy uczeń ma złe oceny czy problemy z zachowaniem w szkole. W ten sposób pomijany jest obszar współpracy kształtującej, mającej na celu wyznaczenie ścieżek rozwoju, wspieranie zdolności ucznia itd.

Polecane przez nauczycieli i rodziców uczniów rodzaje spotkań indywidualnych

- **Dyżury wychowawcy**, które pozwalają chętnym rodzicom spotkać się z nim indywidualnie.
- **Konsultacje rodziców z nauczycielami wszystkich przedmiotów** – wszyscy nauczyciele zostają w szkole w godzinach popołudniowych, a rodzice mają okazję do spotkania się nie tylko z wychowawcą dziecka, ale również z pozostałymi nauczycielami. Terminy tych konsultacji powinny być zawarte w harmonogramie spotkań przekazywanym rodzicom na początku roku szkolnego.
- **Regularne indywidualne spotkania dodatkowe z wychowawcą** – dotyczą niewielkiej grupy rodziców, których dzieci wykazują szczególne problemy wychowawcze. Podczas takiego – cotygodniowego spotkania – podsumowywane jest zachowanie ucznia w ciągu minionego tygodnia (pomocna jest tu *Karta zachowania ucznia*).
- **Indywidualne spotkania „interwencyjne” z wychowawcą** – odbywają się w wyniku szybkiej reakcji na trudną sytuację ze strony szkoły lub z inicjatywy rodziców, gdy to oni zauważają niepokojące sytuacje. Są niezależne od dyżurów wychowawcy.

Dużą część rozmów nauczycieli i rodziców uczniów szkół podstawowych, co podkreślają w badaniu obydwie strony komunikacji, odbywa się „przy okazji”, kiedy rodzice przyprowadzają dzieci do szkoły lub podczas ogólnoszkolnych wydarzeń i uroczystości. Takie formy kontaktów są również bardzo ważne i mogą budować pozytywny klimat wzajemnych relacji.

ZADBAJ O DOBRĄ ATMOSFERĘ SPOTKAŃ INDYWIDUALNYCH

Na atmosferę spotkań indywidualnych wychowawcy z rodzicami wpływa między innymi temat, wokół którego toczyć ma się rozmowa. Jeśli spotkania indywidualne dotyczą tylko spraw problemowych, większe jest prawdopodobieństwo, że rodzic będzie miał wobec tych spotkań nastawienie lękowe lub obronne czy wrogie. Znaczenie w tym kontekście ma forma zaproszenia rodzica na spotkanie. Do udziału w spotkaniu zachęci go bardziej zapewnienie ze strony nauczyciela, że jest to ważne, żeby wspólnie omówić sprawy istotne dla dziecka niż oceniająca postawa nauczyciela i wizja, że podczas spotkania będzie on rodzica strofował i krytykował jego metody wychowawcze.

Niepokojące wydaje się nadużywane w wielu szkołach sformułowanie **„wzywać” rodzica do szkoły** w sytuacji nagłej potrzeby kontaktu. Pojawia się ono zarówno w dokumentach szkolnych, takich jak procedura kontaktu z rodzicami, jak i w języku mówionym. Takie określenie buduje niesymetryczność **relacji nauczyciel–rodzic**, może powodować opór, jest dystansujące. Trudno bowiem poczuć się partnerem relacji, jeśli jest się do szkoły wzywaniem. Procedura wezwania rodzica do szkoły powinna być zarezerwowana na sytuacje wyjątkowe, np. powtarzającej się wielokrotnie odmowy kontaktu z wychowawcą, nie zaś jako określenie zaproszenia na pilne spotkanie. Warto byłoby więc w tym wypadku używać sformułowań: **„zapraszać”, „prosić o spotkanie”, „prosić o wspólne rozwiązanie problemu”** itp.

Rozwiązania stosowane w sytuacjach trudnych

Nauczyciele niejednokrotnie w swej pracy muszą zmierzyć się z koniecznością rozmowy z rodzicem ucznia na temat dla niego trudny, np. o problemach z zachowaniem dziecka podczas lekcji. Jest to zadanie niełatwe i obciążające psychicznie nauczyciela, który może czasem zetknąć się z emocjonalnymi reakcjami rodziców. Gdy nauczyciel ma do przekazania niepomyślną dla rodziców ucznia informację, rozmowa może okazać się dla obydwu stron trudna.

DOSTOSUJ KANAŁ KOMUNIKACJI DO SYTUACJI

W sytuacjach trudnych sprawdzają się głównie spotkania indywidualne. Warto opóźnić je w czasie, aby emocje opadły, a strony miały czas na przemyślenie zaistniałej sytuacji. Kluczową kwestią jest więc odpowiednia atmosfera rozmowy, dająca rodzicowi poczucie zrozumienia i pewność, że nauczyciel jest nastawiony na rozwiązanie problemu.

W RAZIE POTRZEBY ZAPROŚ INNE OSOBY DO ROZMOWY

Nauczyciele przyznają, że w sytuacjach trudnych istotną pomocą bywa dla nich wsparcie pedagoga szkolnego oraz dyrektora. Możliwe jest również zaproszenie kogoś spoza szkoły, np. psychologa z poradni. Czasem taka osoba może pełnić rolę mediatora w konfliktowych sytuacjach. Innym razem jest raczej ekspertem, który udziela nauczycielowi wsparcia oraz rozmawia z rodzicami na temat specyficznych problemów dziecka. Wiedza ekspercka w dużym stopniu ułatwia podjęcie wspólnej decyzji i zaplanowanie działań. Osoba z zewnątrz może również poprowadzić grupowy warsztat w celu wypracowania wspólnego rozwiązania, jeśli trudna sytuacja dotyczy większej liczby osób.

PRZYGOTUJ SIĘ DO ROZMOWY Z RODZICEM W GRONIE DOŚWIADCZONYCH NAUCZYCIELI

Ważną rolę w rozwiązywaniu trudnych sytuacji z rodzicem ucznia mogą odgrywać inni nauczyciele. We własnym gronie często wymieniają się oni doświadczeniami i starają się wspierać, szczególnie w problemowych sytuacjach. Dzięki temu nauczyciel może przygotować się do rozmowy, korzystając ze wsparcia doświadczonych kolegów.

ZADBAJ O ODPOWIEDNIE Miejsce SPOTKANIA I ZAPLANUJ WYSTARCZAJĄCO DUŻO CZASU

Częstym problemem w polskich szkołach jest brak miejsca do rozmów indywidualnych. Czasem takim miejscem może się okazać gabinet pedagoga czy psychologa szkolnego używany na czas spotkania. Miejsce do spotkań indywidualnych z rodzicami jest ważną sprawą, którą należy ustalić z dyrektorem szkoły. Nie należy przekazywać trudnych informacji w biegu, na korytarzu czy w towarzystwie osób postronnych.

W RELACJACH Z RODZICEM UCZNIĄ KIERUJ SIĘ DYSKREcją

Bardzo istotną zasadą w kontaktach z rodzicami uczniów jest dyskrecja, a więc zachowanie w tajemnicy rozmaitych poufnych informacji przekazywanych przez rodziców uczniów i samych uczniów podczas spotkań indywidualnych. Jeśli nauczyciel nie może zachować pewnych informacji w tajemnicy, na przykład ze względu na ochronę dziecka czy inne ważne powody, powinien uprzedzić rodzica, że dane informacje prześle innym osobom i poinformować, jakie to osoby, a także wyjaśnić, dlaczego tak postępuje.

ROZPOCZNIJ ROZMOWĘ Z RODZICEM NIE OD SKARG CZY ZAŻALEŃ, ALE OD POKAZANIA PRZYKŁADU DOBREGO ZACHOWANIA UCZNIĄ, POCHWALENIA DZIECKA

Takie podejście zachęca rodzica do kontaktu z nauczycielem w przyszłości, sprawia, że nie czuje się on przytłoczony negatywnymi informacjami, wie, że wspólnie z nauczycielem może rozwiązać problem.

JEŚLI W SPOTKANIU BIERZE UDZIAŁ UCZEŃ, ZADBAJ TEŻ O JEGO KOMFORT W TRAKCIE ROZMOWY

Ważne jest, aby nauczyciel zwracał się zarówno do rodzica, jak i do dziecka oraz by w trakcie spotkania była przestrzeń dla dziecka do swobodnego wypowiedzenia swojej opinii.

STARAJ SIĘ MÓWIĆ O PROBLEMACH DZIECKA W DELIKATNY SPOSÓB

Niezwykle ważne jest, aby unikać etykietowania dziecka. Należy rozmawiać o zachowaniu dziecka, nie przypisując mu jakiegś konkretnej cechy. Czyli zamiast powiedzieć o uczniu, że

jest leniwy, warto opisać jego zachowanie (np. nie odrabia prac domowych, nie czyta lektur) i starać się dowiedzieć, jakie motywy stoją za takim czy innym postępowaniem.

ZADBAJ O KOMUNIKACJĘ DWUKIERUNKOWĄ

Istotne jest, by stworzyć przestrzeń psychologiczną do zadawania pytań przez ucznia czy rodzica i wyjaśniania ich wątpliwości. Ze spotkań z nauczycielem zarówno rodzic, jak i uczeń powinni wychodzić poinformowani o problemach ucznia i sposobach konstruktywnego ich rozwiązania oraz w poczuciu, że nauczyciel chce zrozumieć dziecko i pomóc mu.

W RAZIE POTRZEBY SKIERUJ RODZICA UCZNIĄ DO SPECJALISTY, DAJ MU ADRESY, TELEFONY PLACÓWEK, POMÓŻ MU ZNALEŹĆ DODATKOWE WSPARCIE

Często konieczna jest konsultacja z psychologiem i innymi specjalistami spoza szkoły, wtedy warto mieć przygotowane niezbędne dane kontaktowe, żeby pomóc rodzicowi poradzić sobie z trudną sytuacją.

Techniki komunikacyjne budujące dobre relacje

ROZWAŻ UDZIAŁ W SZKOLENIU DOSKONALĄCYM UMIEJĘTNOŚCI KOMUNIKACYJNE

Umiejętności komunikacyjne są bardzo istotne w pracy nauczyciela, jednocześnie jest to obszar dość często pomijany w kształceniu do zawodu czy w działaniach z zakresu doskonalenia zawodowego nauczycieli, w szczególności w odniesieniu do relacji z rodzicami uczniów.

Rozwijanie kompetencji komunikacyjnych możliwe jest poprzez ćwiczenia i stosowanie w praktyce rozmaitych technik wspomagających porozumienie czy też wspierających rozwiązywanie konfliktów. Warto więc rozważyć udział nauczycieli i dyrektora w szkoleniach z tej tematyki prowadzonych metodami warsztatowymi. Dobrym pomysłem są również warsztaty organizowane w szkołach dla grup mieszanych: rodzice uczniów i nauczyciele razem. Taka forma szkolenia możliwa jest jednak tylko, jeśli w szkole panuje dobra atmosfera i elementarny poziom zaufania zarówno w gronie pedagogicznym, jak i między nauczycielami a rodzicami. Jeżeli natomiast nauczyciel wolałby wzmacniać swoje kompetencje raczej w gronie innych nauczycieli, ale bez udziału rodziców uczniów, może być to również efektywne rozwiązanie.

Dobłą praktyką jest organizowanie w szkole warsztatów dla rodziców, prowadzonych na przykład przez psychologów z poradni, na takie tematy jak: skuteczne metody wychowawcze, wspieranie rozwoju dziecka, rozwiązywanie konfliktów w rodzinie (np. w jednej z badanych szkół była to *Szkoła Dobrego Rodzica*).

Partnerski styl komunikacji

- Osoba w jednakowym stopniu koncentruje się na sobie i na partnerze.
- Rozmowa rozpoczyna się i kończy wtedy, gdy obie strony są do tego gotowe.
- W razie braku porozumienia osoba stara się wspólnie z rozmówcą znaleźć wyjście z sytuacji.
- Osoba za tak samo ważne uważa poglądy i potrzeby własne, jak poglądy i potrzeby partnera rozmowy.
- Osoba werbalnie i niewerbalnie potwierdza odbiór komunikatów rozmówcy.

SŁUCHAJ AKTYWNI

Komunikacja nauczyciela z rodzicem nie powinna być procesem jednostronnym. Dlatego ważne jest nabycie zarówno umiejętności mówienia do rodzica, jak i, być może nawet istotniejszej, umiejętności skutecznego słuchania, nazywanego słuchaniem aktywnym. Polega ono na okazywaniu rozmówcy szacunku i akceptacji, serdeczności i ciepła. To powstrzymanie się od własnych sądów w trakcie, gdy rozmówca przedstawia swój sposób widzenia sytuacji. Czynne słuchanie pomaga osobie, która mówi, uzmysłowić sobie dokładnie, na czym polega problem, zwiększa zaufanie do rozmówcy i chęć kontaktowania się z nim w przyszłości.

Elementy aktywnego słuchania wspierające kontakt z rozmówcą

- **Koncentracja uwagi** – uwaga słuchacza skoncentrowana jest na tym, co rozmówca ma do powiedzenia, i na nieprzeszkadzaniu mu w żaden sposób.
- **Kontakt wzrokowy** – powinien być utrzymywany od 30 do 60% czasu rozmowy. Optymalny kontakt wzrokowy polega na unikaniu uporczywego wpatrywania się w rozmówcę, jak również ciągłego błędzenia wzrokiem gdzieś indziej, niż znajduje się rozmówca.
- **Optymalna pozycja ciała** – polega na lekkim nachyleniu ciała w stronę osoby, której słuchamy, jednocześnie bez naruszania jej obszaru prywatności.
- **Zwroty werbalne** – używanie zachęcających zwrotów podtrzymujących rozmowę i świadczących zarazem o pilnym słuchaniu, takich jak: „mhm”, „tak”, „aha”, „proszę mówić dalej”.
- **Otwartość na inny niż własny punkt widzenia**, szczególnie w sytuacji, gdy poglądy rozmówców znacznie się od siebie różnią.
- **Neutralność** – powstrzymanie się od wyrażania własnej opinii przed dokładnym zrozumieniem treści komunikatu i intencji jego nadawcy.
- **Parafrazowanie**, czyli powtarzanie własnymi słowami sensu usłyszonej wypowiedzi w celu upewnienia się, że zrozumieliśmy ją prawidłowo.
- **Mowa ciała a komunikat werbalny** – zgodność języka ciała z komunikatem werbalnym.

Zaangażowanie rodziców

Zaangażowanie jest tym, czego szkoła oczekiwałaby od rodziców, a czego często nie otrzymuje. Staje się to niejednokrotnie powodem narzekań nauczycieli i dyrektorów – rodzice dużo od nas oczekują, ale nie dają wiele od siebie, są tylko jednostki, którym na tym zależy. To w wielu sytuacjach prawda. Zanim jednak osądzimy wszystkich rodziców jednoznacznie i jedną miarą, warto zastanowić się nad tym, czy szkoła – dyrektor, nauczyciele – mogłaby coś zrobić, aby tę sytuację zmienić? Jeśli szkole zależy na tym, aby z rodzicami pracować, aby byli oni zaangażowani w życie szkoły, warto pamiętać, że wiąże się to z przyjęciem pewnego zobowiązania, zarówno po stronie szkoły, jak i rodzica: traktowania siebie jako partnerów, a nie jedynie wykonawców pewnych usług („Niech szkoła nauczy i wychowa moje dziecko!”, „Niech rodzice się wreszcie zainteresują i pomogą!”). Jeśli jednak ktoś ma zmienić tę sytuację i przerwać krąg wzajemnych stereotypów i lęków, to zdecydowanie jest to zadanie szkoły. To ona dysponuje siłą instytucjonalną, ma odpowiednie narzędzia, kadrę i wszelkie inne zasoby, by przełamać tę niemoc.

INDYWIDUALIZUJ PRACĘ Z RODZICAMI

- Planując pracę z rodzicami, warto zacząć od zastanowienia się, kim oni są. Czy obszary współpracy określone przez szkołę stwarzają każdemu rodzicowi z osobna możliwość potencjalnego zaangażowania się? Czy w planowaniu pracy z rodzicami bierze się pod uwagę ich zróżnicowanie, uwarunkowania osobiste i rodzinne, które być może stoją na przeszkodzie ich udziałowi w życiu szkoły?
- Jeśli takie same oczekiwania będziemy kierować do wszystkich rodziców, niezależnie od tego, kim są, jaki mają status społeczno-zawodowy, czy pracują, czy mają czas, energię, kompetencje i możliwości, by włączać się w życie szkoły, ryzykujemy nie tylko nieodpowiednie wykorzystanie potencjału rodziców, ale także powstanie w nich poczucia marginalizacji, tego, że nie mają szkole wiele do zaoferowania, a w konsekwencji braku zaangażowania, być może o charakterze długofalowym.

DBAJ O ZAANGAŻOWANIE OJCÓW

Jak pokazują badania i praktyka szkolna, w życie szkoły głównie angażują się matki uczniów, ojcowie robią to zdecydowanie rzadziej. Często komunikaty szkolne kierowane są z założenia do matek, przez co niejako wyklucza się ojców. Czasem nauczyciel prosi np. ojca ucznia, by przekazał matce dziecka informacje dotyczące jakichś działań szkolnych, traktując go wyłącznie jako osobę przekazującą treści, nie zaś za ich adresata. Warto zastanowić się, w jaki sposób nauczyciele i dyrektor szkoły zachęcają mężczyzn do aktywności w szkole ich dziecka.

Jest stała, często wąska grupa rodziców, którzy się angażują, przez co traci się z oczu to, co mają do powiedzenia inni rodzice. Warto zachęcać ich by co roku, przynajmniej częściowo, zmieniać skład rady rodziców, tak aby szansę znalezienia się w niej miały osoby, które dotąd nie zgłaszały się same.

ZACHĘCAJ RODZICÓW DO ANGAŻOWANIA SIĘ, PROPONUJ, NIE UPOMINAJ I NIE WYMAGAJ

Rodzice często słyszą od nauczycieli czy dyrekcji, że „powinni się angażować” i gdy się z nimi o tym rozmawia, to postrzegają oni „zaangażowanie” w kategoriach problemu, czując, że powinni zrobić coś „bardziej” albo „częściej”, niż to robią (np. bywać na zebraniach, wносить opłaty na radę rodziców, pomagać przy organizacji imprez itp.).

Nie wystarczy jednak powiedzieć rodzicom: „Angażujcie się” lub „Jesteśmy otwarci na współpracę”. Nie wszyscy rodzice wiedzą, co to oznacza, co mieliby robić. Należałoby więc ich do tego odpowiednio zachęcić i przygotować, np. początkowo wskazując obszary czy konkretne zadania, za które rodzice mogliby odpowiadać (poniżej podajemy liczne przykłady z badanych szkół). Z czasem zaś, kiedy okrzepną w swoich rolach, wystarczy stwarzać im przestrzeń do działania, a być może będą chcieli wypełnić ją sami.

Wszelkie próby wymuszania uczestnictwa rodziców w życiu szkoły nie rokują na uzyskanie długofalowego efektu. Dla rodziców ważny jest element dobrowolności ich zaangażowania, poczucie podjęcia autonomicznej decyzji w tej sprawie.

Warto zadać sobie też pytanie, jaką rolę szkoła przypisuje rodzicom? Czy mają oni być tylko pomocnikami podczas wycieczek, piec ciasta na imprezy szkolne i pozaszkolne, czy pomagać w „załatwianiu” czegoś dla szkoły?

SPRAWDŹ, JAKIE OCZEKIWANIA MAJĄ RODZICE WOBEC SZKOŁY

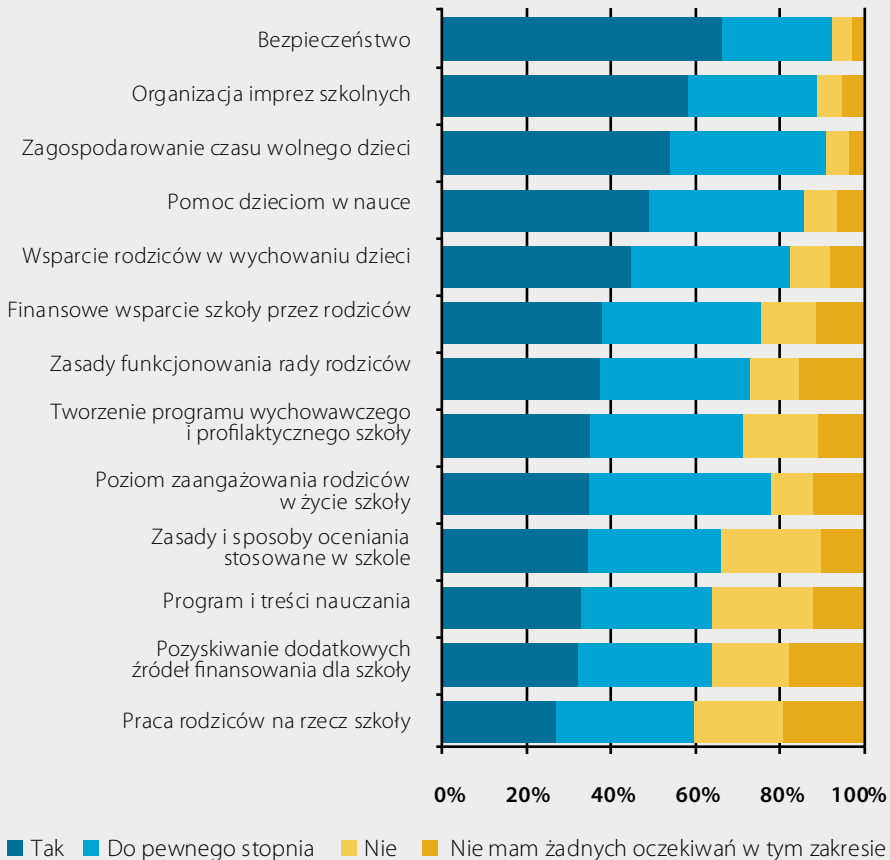
By współpraca z rodzicami uczniów była efektywna, warto zapytać ich o to, jakie mają oczekiwania względem szkoły, nauczycieli, wychowawców. To pozwoli na lepsze zrozumienie ich potrzeb, punktu widzenia i lepszej komunikacji z nimi.

Zbieranie informacji na temat oczekiwań rodziców – wyniki badań

W badaniu przeprowadzonym na reprezentatywnej próbie rodziców uczniów szkół podstawowych, 43% respondentów wskazało, że szkoły zbierają informacje na temat ich oczekiwań i potrzeb wobec szkoły. Jednakże od 5 do 24% z nich (w zależności od obszaru) stwierdziło, że oczekiwania nie są brane pod uwagę, a od 26% do 46% wskazało, że są uwzględniane tylko do pewnego stopnia.

Wykres 2. Obszary, w których szkoła zbiera informacje na temat oczekiwań rodziców (odpowiedzi rodziców).

Badanie Szkolnych Uwarunkowań Efektywności Kształcenia, IBE, 2011.

Zbieranie informacji na temat oczekiwań rodziców wobec szkoły

- Podczas zebrania z rodzicami: nauczyciele różnych oddziałów mogą wcześniej uzgodnić ze sobą treści, które chcieliby poruszyć w trakcie dyskusji.
- Pytanie, czy w szkole/w oddziale istnieje przestrzeń na otwarte zgłaszanie swoich potrzeb przez rodziców, bez obawy, że odbije się to na sposobie traktowania ich dzieci przez nauczycieli.
- Przeprowadzenie anonimowej ankiety wśród rodziców.

Zebrane w ten sposób i odpowiednio opracowane informacje (np. w formie notatki z zebrania czy podsumowania wyników ankiety) należałoby zakomunikować społeczności szkolnej z użyciem możliwie wielu kanałów komunikacji (np. podczas wywiadówek, na stronie internetowej, poprzez wywieszenie informacji na tablicy ogłoszeń).

- Warto pytać rodziców nie tylko o ich oczekiwania, ale też zróżnicowane potrzeby oraz zastanawiać się, jak można ich wesprzeć zarówno w kontekście szkolnym (warsztaty i indywidualne konsultacje nt. tego, jak pracować z dzieckiem w domu i jak pomagać mu w rozwoju), jak i pozaszkolnym (warsztaty wzmacniające kompetencje rodzicielskie, wsparcie w uzyskaniu pomocy z gminy).
- Przy planowaniu szkolnych uroczystości warto postarać się, aby mogli wziąć w nich udział członkowie rodzin badanych uczniów (dostosować czas i miejsce wydarzeń do możliwości rodziców, ale także dziadków, opiekunów, zwracać uwagę na to, by zapraszać oboje rodziców ucznia, w szczególności warto o tym pamiętać, jeśli rodzice są po rozwodzie).

USTAL Z RODZICAMI, JAKIE SĄ OCZEKIWANIA SZKOŁY WOBEC NICH

Ważne jest też, aby rodzice znali oczekiwania szkoły, by były one jasno komunikowane przez dyrekcję, wychowawców, nauczycieli. Przeprowadzone badania pokazują, jak wielkie może być pole nieporozumienia w tym obszarze i jak współpraca szkoły z rodzicami może na tym ucierpieć.

Jeśli szkoła oczekuje od rodziców wsparcia w jakichś obszarach, ważne jest to, aby nauczyciele lub dyrekcja jasno sformułowali swoje oczekiwania, omówili z rodzicami konkretne zadania, dali im konkretne instrukcje, co robić. Przykładowo, kiedy rodzice organizują poczęstunek podczas jakiegoś szkolnego wydarzenia, należałoby wcześniej ustalić z nimi harmonogram, kiedy mają czas na to, by np. przygotować stół, by nie zakłócało to pracy klasy, zamiast zwracać im uwagę, że przeszkadzają, jeśli sami próbują się zorganizować, bez wcześniejszego uprzedzenia o przebiegu wydarzenia.

Wzajemne oczekiwania szkoły i rodziców uczniów – wyniki badań

RODZICE

Jak pokazują badania, oczekiwania rodziców dotyczą obszarów związanych z realizacją przez szkoły swoich statutowych funkcji: wysokiej jakości edukacji dla swoich dzieci, w tym fachowej kadry pedagogów, zapewnienia bezpieczeństwa dzieci w szkole i w drodze do szkoły, wsparcia ze strony pedagogów w wychowaniu dzieci, organizacji czasu wolnego dzieci (w tym zatrudnienia do tego celu specjalistów). Jednakże rodzice oczekują od szkoły też pewnej dozy otwartości i zrozumienia dla swoich problemów, bycia wysłuchanym, informowanym czy ogólniej – dogodnego kontaktu z nauczycielami i dyrekcją.

Szkoła zwykle trafnie odczytuje oczekiwania rodziców dotyczące swoich podstawowych funkcji, ale nie zawsze w wystarczającym stopniu zauważa te potrzeby dotyczące wzajemnych relacji i kontaktów z rodzicami, a także pewne problemy, które się z tym wiążą. Poniżej przedstawiamy dwa przykłady z tym związane.

Wsparcie w wychowaniu dzieci – rodzice zgłaszają, że w dzisiejszych czasach trudno im poradzić sobie z wychowaniem swoich dzieci i widzą tu ważną rolę szkoły. Oczekują od niej wsparcia także w obszarach nie związanych bezpośrednio ze szkołą, wierząc, że osoby w niej pracujące posiadają odpowiednią wiedzę psychologiczną i pedagogiczną. W wielu wypadkach taką pomoc otrzymują.

Jednakże wiążą się z tym pewne sytuacje problemowe – np. nie wszyscy rodzice są gotowi taką pomoc przyjąć. Dlatego ważne jest zwrócenie przez nauczycieli i dyrektora większej uwagi na formę tego wsparcia, a także na język, odejście od stosowania pojęcia „pedagogizacji” rodziców, upominania, w kierunku wspólnego rozwiązywania problemów i wspólnego wypracowania formuły wsparcia. Rodzice niekoniecznie oczekują, że szkoła rozwiąże ich problemy z dziećmi, często zależy im po prostu na możliwości podzielenia się z nauczycielami swoimi problemami i propozycjami, by wspólnie zastanowić się nad optymalnym rozwiązaniem.

Szkoła może też stwarzać rodzicom możliwość rozmowy z innymi rodzicami np. organizując warsztaty, podejmując podczas nich kwestię sposobów radzenia sobie z różnymi trudnościami wychowawczymi. Pozwala to uniknąć problemu pouczania – podczas takiej wspólnej rozmowy nikt nie musi być ekspertem, ale każdy ma przecież jakieś doświadczenia, którymi może się podzielić z innymi.

Zrozumienie i wyrozumiałość w sytuacjach trudnych dla rodziców, związanych z migracjami zarobkowymi, eurosieroctwem, niepełnymi rodzinami. Rodzice borykający się z takimi problemami nie zawsze mogą w pełni uczestniczyć w życiu szkoły, nie są w stanie zareagować na prośby o pomoc w organizacji rozmaitych imprez szkolnych, a czasami też skontaktować się ze szkołą, co nie oznacza, że nie są tym zainteresowani.

SZKOŁA

Oczekiwania szkół wobec rodziców dotyczą głównie dwóch obszarów: (a) aby rodzice brali odpowiedzialność za wychowanie swoich dzieci (także byli dla nich wzorem, uczyli je dyscypliny) i wspierali je w nauce, uczestniczyli w życiu szkoły, wykazywali inicjatywę, przychodzili na zebrania do szkoły oraz (b) by relacje w szkole opierały się na zaufaniu. Nauczyciele wielokrotnie wspominali w wywiadach o tym, że rodzice coraz mniej czasu poświęcają dzieciom – nie pilnują ich w domu z nauką, nie egzekwują obowiązków, nie uczą sumienności. Często jednak obserwacje te formułowane były nie jako problem konkretnych rodziców, ale raczej problem ogólnospołeczny, czy wręcz cywilizacyjny.

Rodzice zwykle właściwie odczytują te oczekiwania szkoły, widząc w nich często pewien niezrealizowany postulat – większego zaangażowania albo ze strony większej liczby rodziców, albo rodziców dzieci sprawiających problemy wychowawcze czy wkładania większego wysiłku w wychowanie dzieci. Nawet jeśli szkoły oczekują zaangażowania rozumianego jako współdecydowanie (rodzice jako MY, szkoła jako wspólnota), przedstawiania własnych pomysłów, to komunikaty te nie zawsze docierają do rodziców, którzy odczytują je raczej w kategoriach bycia upominanym, oczekiwania, że powinni wspierać szkołę (materialnie, pomagając w organizacji imprez) i po prostu przychodzić na wywiadówki.

Dlatego warto zastanowić się nad formą komunikowania oczekiwań. Być może komunikaty szkoły nie są do końca jasne dla rodziców albo zakres i obszary wpływu skoncentrowanego głównie na pewnej usługodawczej funkcji rodziców nie są postrzegane przez nich jako współodpowiedzialność. A być może nie zgłaszają własnych pomysłów, ponieważ nie wiedzą, co mogliby zaproponować, nie widzą przestrzeni do zagospodarowania, co nie oznacza, że nie zrobią tego zachęceni i pokierowani przez szkołę. Jest to kwestia, którą należałoby poruszyć raczej w rozmowach z rodzicami, by uzyskać klarowny obraz oczekiwań oraz możliwości ich realizacji, a nie poprzez upominanie i próby wzbudzenia poczucia winy u rodziców.

Badanie: *Rola szkoły w wiejskiej społeczności lokalnej*, IBE, 2014.

TWÓRZ OKAZJE DO CZĘSTSZEGO POJAWIANIA SIĘ RODZICÓW W SZKOLE

Może być to pierwszym krokiem na drodze budowania większego zaangażowania na linii szkoła–rodzice. Przy czym niekoniecznie chodzi o to, by rodzice pomagali przy jakichś pracach w szkole, ale np. by obejrzeni przygotowane przez dzieci przedstawienie, wzięli udział w konkursie, etc. Zbudowanie dobrej atmosfery będzie stopniowo wpływać na ich coraz większe zaangażowanie w życie placówki – skoro już tu bywają i czują się tu dobrze, to jest szansa, że będą bardziej skłonni do współpracy. Ważne jest, by rodzice poczuli się w szkole dobrze, nie błakali się z kąta w kąt, nie mogąc znaleźć sobie miejsca.

STWÓRZ W SZKOLE PRZYJAZNĄ PRZESTRZEŃ DLA RODZICÓW

Można to osiągnąć m.in. przez:

- **Odpowiednie nastawienie do rodziców całej szkolnej kadry:** nie tylko wychowawców i nauczycieli, ale też personelu niepedagogicznego – rozumienie znaczenia i roli rodziców w szkole i w procesie edukacji, traktowanie ich jako osób, które najlepiej znają swoje dzieci, rozumienie, że nastawienie rodzica do szkoły wpływa też na postawę uczniów wobec szkoły. Bardzo ważną rolę w tym kontekście odgrywa dyrekcja, która swoimi działaniami może takie postawy personelu wobec rodziców wzmacniać lub osłabiać.
- **Przyjazne rodzicom hasła na tablicach informacyjnych,** a w wypadku większych szkół też dobre oznakowanie i swego rodzaju mapy szkoły.
- **Wydzielenie jakiegoś pomieszczenia dla rodziców w szkole,** gdzie mogliby się spotkać i porozmawiać na „neutralnym gruncie” (nie w sali, w której zazwyczaj odbywają się wywiadówki) albo zwyczajnie, gdzie mogliby posiedzieć chwilę, gdy czekają na odbiór dziecka, czy w każdej innej sytuacji, gdy mają taką potrzebę. W wielu szkołach może być to problematyczne ze względu na trudne warunki lokalowe, być może wystarczy odświeżenie czy remont jakiegoś pomieszczenia. Warto jednak zacząć o tym myśleć, a po jakimś czasie może pojawić się nowa możliwość rozwiązania tej sytuacji. Jeśli jednak nie jest to możliwe, to warto przynajmniej stworzyć tablicę informacyjną dedykowaną tylko rodzicom i przygotować kilka foteli czy pufów, na których mogą usiąść, czekając np. na spotkanie z nauczycielem. Własne miejsce dla rodziców w szkole jest ważne, jeśli myślimy o nich jako o części społeczności szkolnej.

STWÓRZ ZESPOŁY ZADANIOWE, OBOK RAD RODZICÓW

Ciekawym pomysłem na zachęcenie rodziców do zaangażowania się w sprawy szkoły i edukacji ich dzieci może być stworzenie w szkole zespołów zadaniowych. To rozwiązanie, które sprawdziło się w wielu krajach, w Polsce też jest wdrażane w niektórych szkołach. Inną, acz bardziej złożoną i wymagającą formą są stowarzyszenia rodziców.

Chodzi o stworzenie innej przestrzeni symbolicznej niż rada rodziców, która jest ciałem sformalizowanym, mającym konkretne zadania do wykonania, w jej skład może wejść ograniczona liczba osób, które, choć formalnie reprezentują innych rodziców, to de facto w wielu wypadkach nie mają kontaktu z nimi, nie zbierają informacji na temat ich potrzeb i problemów, ani nie komunikują podjętych decyzji, raczej „uwalniają” innych rodziców od ciężaru i konieczności angażowania się. Tym samym wielu rodziców, którzy są gotowi poświęcić swój czas, energię i talent, podzielić się swoimi pomysłami, nie znajdują w szkole miejsca do tego. Mogą oni rzecz jasna zgłosić się do wychowawcy lub do dyrekcji – problem w tym, że jedni rodzice to zrobią, inni zaś z różnych powodów nie (nie chcą się wychylać, wstydzą się, nie mogą przyjść w godzinach dyżurów, etc.). Zatem stworzenie zespołów zadaniowych, dodatkowego kanału komunikacji ze szkołą, obok rady rodziców, może być dobrym wyjściem z tej sytuacji.

Zespoły zadaniowe jako płaszczyzna dyskusji rodziców ze szkołą, konsultowania rozmaitych decyzji i dokumentów (nie w sensie formalnym, nie wchodząc w gestie rady rodziców, tylko w sensie otwartości na głos rodziców i informację zwrotną) można powoływać na różnych poziomach (oddziałów, szkół, między szkołami) i dla różnych obszarów, np. ds. monitoringu bezpieczeństwa w szkole, szkolnych wydarzeń, relacji ze społecznością lokalną, finansów, etc.

Tworząc zespoły, warto wybrać osoby odpowiedzialne za ich pracę, dzięki czemu wiadomo, z kim konkretnie się kontaktować, jeśli danego rodzica szczególnie interesuje jakieś zagadnienie lub chce zgłosić problem czy pomysł. Rodzice z zespołu zadaniowego mogą też wziąć na siebie kwestię zbierania informacji nt. potrzeb i oczekiwań rodziców. W niektórych szkołach zespoły zadaniowe przekształciły się wręcz w stowarzyszenia – złożone z samych rodziców albo także kadry szkolnej – które, zyskując osobowość prawną, mogą starać się o zewnętrzne finansowanie swoich działań. Dzięki istnieniu takich zespołów/stowarzyszeń rodzice naprawdę mogą stać się współgospodarzami szkoły.

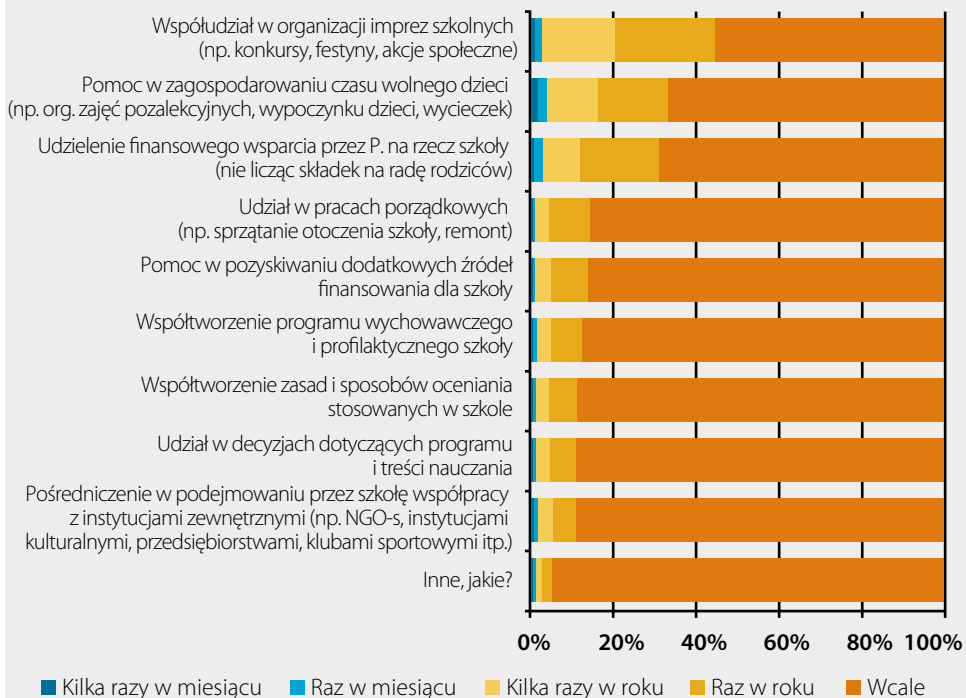

Zaangażowanie rodziców w życie szkoły – wyniki badań

Badania pokazują, że ok. 1/3 rodziców uczniów szkół podstawowych angażuje się w życie szkoły (w co najmniej jeden z dziewięciu głównych obszarów) co najmniej kilka razy w roku. Prawie drugie tyle rodziców (61%) angażuje się co najmniej raz w roku.

Obszary największego zaangażowania rodziców pokrywają się z obszarami ich realnego wpływu: 45% rodziców co najmniej raz w roku brało udział w organizacji imprez szkolnych (konkursy, festyny, akcje społeczne), a 1/3 pomagała w zagospodarowaniu czasu wolnego dzieci (organizacji zajęć pozalekcyjnych, wypoczynku, wycieczek). Ponadto 21% wspierało finansowo szkołę (poza składkami wpłacanymi na radę rodziców). Aktywność rodziców w pozostałych obszarach dotyczyła od 11 do 14% respondentów.

Wykres 3. Częstotliwość angażowania się rodziców w życie szkoły w poszczególnych obszarach (odpowiedzi rodziców).

Badanie Szkolnych Uwarunkowań Efektywności Kształcenia, IBE, 2011.

STWÓRZ RODZICOM ODPOWIEDNIE WARUNKI DO WSPÓŁDECYDOWANIA

Jeśli dyrekcji i kadrze pedagogicznej zależy na tym, aby rodzice uczniów współtworzyli tę szkołę, to nie wystarczy stosowanie wielu kanałów komunikacji, zbieranie oczekiwań rodziców, niezbędne jest też ich realizowanie oraz stwarzanie przestrzeni do podejmowania przez nich działań.

Ustawa o systemie oświaty wskazuje pewne obszary, które szkoła powinna konsultować z rodzicami – program profilaktyki, program wychowawczy, zasady oceniania, etc. Praktyka pokazuje, że w jednych szkołach traktuje się te zapisy poważnie i rodzice mają możliwość wypowiedzenia się na ten temat, w innych zaś robi się to tylko pro forma. Bolączką włączania rodziców w życie szkoły bywa ograniczenie możliwości ich wpływu na obszary związane z pełnieniem przez nich funkcji pomocowo-usługowych. W dalszej części poradnika prezentujemy wiele przykładów pokazujących, jak wyjść poza schemat.

DBAJ O AUTENTYCZNE KONSULTOWANIE Z RODZICAMI RÓŻNYCH DOKUMENTÓW

W wywiadach z dyrektorami szkół można niekiedy usłyszeć, że rodzice są „zapoznawani” z czymś (np. z programem wychowawczym). Już sam język wskazuje na pozorność uwzględniania zdania rodziców, wypełnianie przez nich jedynie biurokratycznej funkcji „producenta zgody”. Często jest to traktowane jako wymóg szkoły, a nie przejaw świadomej decyzji rodzica. Od „zapoznawania” do wpływu jest jeszcze daleka droga.

- Rozpocznij od owartego spotkania, na którym konsultowane z rodzicami dokumenty zostaną poddane dyskusji.
- Dostosuj język dyskusji do rodziców: unikaj słownictwa hermetycznego, wyjaśnij specjalistyczne pojęcia wykorzystywane w systemie edukacji i w prawie. Język może być niezrozumiały dla rodziców, przez co mogą czuć się niekompetentni i nie ma miejsca. Obie strony łatwo mogą zniechęcić się do podejmowania takich wspólnych działań w przyszłości.
- Zapewnij rodzicom możliwość uczestnictwa w całym procesie przygotowania konsultowanych dokumentów: przez zapraszanie ich na spotkania, na których dokumenty te są tworzone, przez dostosowanie sposobu pracy nad nimi do możliwości rodziców (w tym harmonogram, spotkania w godzinach popołudniowych).

W badanych szkołach rodzice niejednokrotnie wyrażali chęć udziału w procesie kształtowania rozmaitych kwestii związanych z procesem dydaktycznym, np. wyborem podręczników szkolnych, sposobem pracy nauczycieli z uczniami. Jednak nie bardzo wiedzą, jak miałyby się to odbyć, jak to zorganizować.

Obszary zaangażowania rodziców w pracę szkoły

Zakres realnego wpływu rodziców na sprawy szkoły obejmuje przede wszystkim cztery obszary: bezpieczeństwo w szkole (66% wskazań, że oczekiwania rodziców są uwzględniane przez szkołę), organizację imprez w szkole (np. konkursy, festyny, akcje społeczne – 58%), zagospodarowanie czasu wolnego dzieci (np. organizacji zajęć pozalekcyjnych, wypoczynku dzieci, wycieczek – 54%) i pomoc dzieciom w nauce (49%). Zaś aż ¼ rodziców wskazała, że w szkole nie bierze się pod uwagę ich oczekiwań w zakresie programu i treści nauczania oraz zasad i sposobów oceniania stosowanych w szkole, a także tworzenia programu wychowawczego i profilaktycznego szkoły (18%). Natomiast dziedziny, którymi rodzice są wyraźnie mniej zainteresowani – nie mają wobec nich żadnych oczekiwań – obejmują: pracę rodziców na rzecz szkoły (19%), pozyskiwanie dodatkowych źródeł finansowych dla szkoły (18%), a też zasady funkcjonowania rady rodziców (16%).

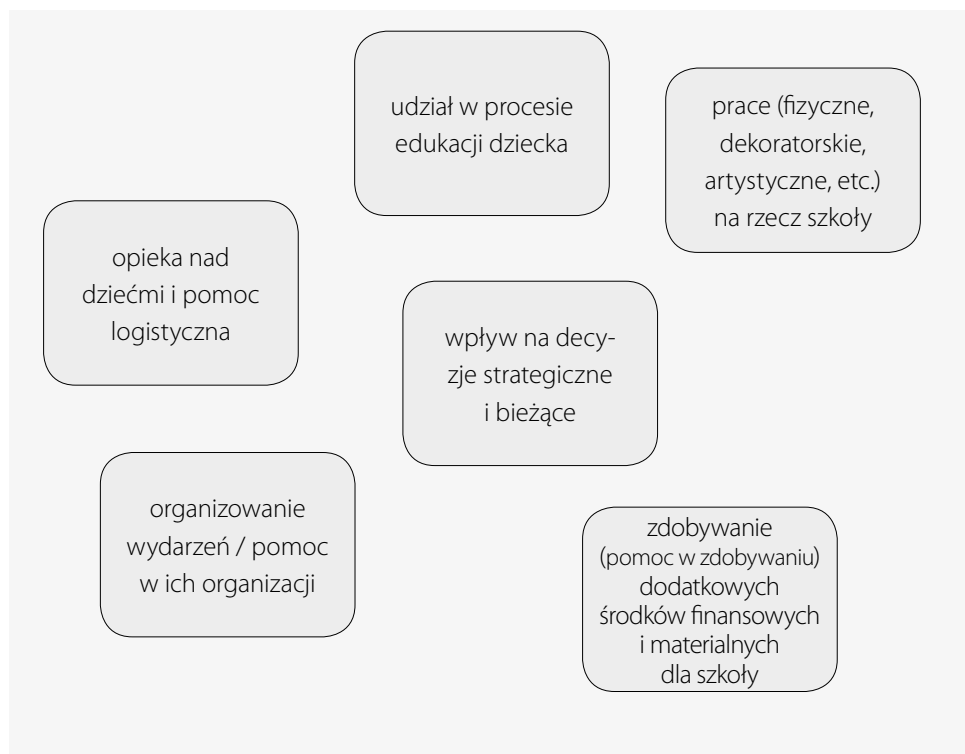
Badanie Szkolnych Uwarunkowań Efektywności Kształcenia, IBE, 2012.

STWÓRZ RODZICOM MOŻLIWOŚĆ ODGRYWANIA RÓŻNYCH RÓL W SZKOLE

Rodzice mogą przyjmować rozmaite role w szkole: mogą współdecydować o sprawach bieżących i strategicznych (rodzic-decydent), być opiekunami (np. podczas wycieczek, dowozić dzieci na konkursy, zawody), być wychowawcami i nauczycielami (np. sami prowadząc lekcje na wybrany temat), sponsorami (wspierać szkołę finansowo lub pośredniczyć w zdobywaniu dla szkoły rozmaitych zasobów poprzez swoje kontakty, środki, etc.), mogą zaoferować szkole swoją pracę i talent (wykonywanie rozmaitych prac na rzecz szkoły, np. malowanie klas, ogrodzenia, prace przy budowie placu zabaw, przygotowywanie dekoracji na przedstawienia). Wreszcie rodzice mogą być też współgospodarzami szkoły, kiedy na przykład organizują jakąś imprezę dla społeczności lokalnej. Zapewne mogą również podejmować się jeszcze wielu innych zadań. Pokróćce przedstawimy tu przykłady zaangażowania rodziców z badanych szkół.

Role rodziców w szkole

Role rodziców w szkole – przykłady z badań

Wpływ na decyzje dotyczące:

- wyboru patrona szkoły
- celu przeznaczenia pieniędzy z imprez charytatywnych
- zajęć pozalekcyjnych, wycieczek
- liczby i zakresu prac domowych uczniów – rodzice zainicjowali dyskusję wokół tego problemu i w konsekwencji doprowadzili do ich zmniejszenia
- dyżurów nauczycieli – zwiększenie ich liczby
- rozkładu autobusu szkolnego
- stworzenia ogólnodostępnego placu zabaw przy szkole (pomysł rodziców)
- zmiany lokalizacji miejsc parkingowych przy szkole, tak by nie zagrażały bezpieczeństwu dzieci (działanie podjęte przez szkołę jako efekt informacji zebranych od rodziców w ankiecie)
- zmiany aranżacji szatni w celu poprawy bezpieczeństwa dzieci (działanie zainicjowane przez rodziców)
- zmiany organizacji zajęć w zespole szkół (np. dzieci z młodszymi klasami szkoły podstawowej zaczynały lekcje później, by udrożnić przepływ uczniów w szatni i zapewnić bezpieczeństwo młodszymi)
- zagospodarowania drogi łączącej dwa budynki szkoły (powstał chodnik i oświetlenie, żeby zwiększyć bezpieczeństwo dzieci w drodze do szkoły)
- zachowania w szkole mundurków
- zmiany systemu oceniania zachowania uczniów
- oferty szkolnego sklepiku (wyeliminowanie niezdrowej żywności)
- wydłużenia godzin i zasad działania szkolnej świetlicy i godzin organizacji zajęć dodatkowych, tak by korzystać z nich mogli uczniowie dowożeni i z najbliższej okolicy, ponadto by dopasowane były do potrzeb rodziców (zwłaszcza tych pracujących)
- zmiany zasad pracy szkoły podczas rekolekcji kościelnych (prowadzenie lekcji i zapewnienie opieki nad dziećmi po zakończonych rekolekcjach)
- sposobu prowadzenia spotkań z rodzicami (zastąpienie tradycyjnej organizacji przestrzeni bardziej nieformalną formą wspólnego stołu z poczęstunkiem)
- kształtu dokumentów strategicznych (planu pracy szkoły, programu profilaktycznego)
- bezpieczeństwa w szkole poprzez udział w radzie bezpieczeństwa działającej przy szkole.

Organizowanie wydarzeń, akcji, imprez przez samych rodziców, jak i wspieranie szkoły w organizacji wydarzeń szkolnych:

- regularne zajęcia sportowe dla uczniów, rodziców i mieszkańców (szkoła udostępnia salę/boisko na mecze piłki nożnej, siatkowej, badmintonu)
- jednorazowe akcje – imprezy (np. sportowe – dzień sportu, artystyczne, charytatywne – aukcje stroików świątecznych i innych, np. bal karnawałowy czy andrzejkowy)
- zapewnianie transportu, przygotowanie i serwowanie posiłków, prowadzenie imprez (np. konkursów – zasiadanie w jury, tworzenie regulaminu, wybór i zakup/pozyskanie nagród)
- przedstawienia teatralne (teatr rodzicielski).

Opieka nad dziećmi i pomoc logistyczna:

- podczas wycieczek, wyjazdów na zawody, rajdów, spływów, wyjazdów na koncerty, dowożenie dzieci na konkursy.

Prace fizyczne, dekoratorskie, artystyczne:

- malowanie klas, prace przy budowie placu zabaw, przygotowanie dekoracji na przedstawienie, przygotowywanie stroików, szycie strojów, pieczenie ciast, granie w przedstawieniu.

Udział w procesie edukacji dziecka:

- poprzez pracę z dzieckiem czy podejmowanie decyzji o zajęciach pozaszkolnych
- w wyniku stosowania w szkole oceniania kształtującego
- zbiorowe uczenie dzieci (np. poprowadzenie lekcji na temat zdrowej żywności)
- uczestniczenie razem z dziećmi w rozmaitych projektach (np. badawczych, w którym razem dokonują oni analiz laboratoryjnych roślin), ale też w próbnym testach i sprawdzianach w szkole (rodzice towarzyszą dziecku podczas tego wydarzenia, siedzą wraz z nim w ławce)
- zajęcia otwarte dla rodziców – mogą przyjść na wybrane lekcje i zobaczyć, w jaki sposób nauczyciele pracują z uczniami.

Zdobywanie dodatkowych środków finansowych i materialnych dla szkoły:

- bezpośrednie przekazywanie darowizn lub pośredniczenie w ich zdobywaniu (wsparcie w pisaniu wniosków, kontaktowaniu się z potencjalnymi i rzeczywistymi sponsorami, czasem poprzez swoje kontakty „załatwianie” czegoś dla szkoły)
- włączanie się w akcje pozaszkolne o charakterze charytatywnym (np. Szlachetna Paczka, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy)
- prowadzenie dodatkowej działalności mającej na celu zgromadzenie funduszy (np. przygotowywanie stroików/ciast/konfitur na sprzedaż)
- w szkołach coraz częściej prowadzone są rozmaite badania, także te w ramach ewaluacji zewnętrznej; ważne, aby szkoła stworzyła rodzicom przestrzeń do udziału w nich, a także sama zachęcała ich do tego.

PODZIĘKUJ RODZICOM ZA ZAANGAŻOWANIE I WSPARCIE

Rodziców może zachęcić do zaangażowania z jednej strony znajomość celu konkretnego działania i przekonanie, że ma ono sens. Ważne jest też odpowiednie docenienie ich wysiłku, podziękowanie ze strony nauczycieli czy dyrekcji za zaangażowanie poszczególnych osób, zarówno w rozmowach indywidualnych, jak i podczas spotkań w szerszym gronie w szkole, czy też na stronie internetowej. Przeprowadzone badania pokazują, że podziękowanie jest elementem mobilizującym rodziców do aktywności.

 Doceniaj każdy rodzaj zaangażowania i wsparcia rodziców w takim samym stopniu, by nie mieli poczucia, że np. rodzice „sponsrzy” ani ich dzieci nie są faworyzowani przez nauczycieli i dyrekcję.

WSPIERAJ RODZICÓW W WYCHOWANIU DZIECI

Ważnym elementem budowania relacji z rodzicami jest wspieranie ich w wychowaniu dzieci. Wielu rodziców oczekuje od nauczyciela fachowej porady, a także w razie potrzeby skontaktowania ze specjalistą.

 W praktyce szkolnej tradycyjnie używa się określenia „**pedagogizacja**”, mając na myśli wszelkie działania edukacyjne skierowane do rodziców uczniów. Wydaje się jednak, że sformułowanie to nie buduje partnerskich relacji z rodzicami.

Warto rozważyć więc używanie **określeń bardziej neutralnych**, takich jak po prostu **warsztaty, wykłady**, czy też **spotkanie dla rodziców**. Różne formy działań dla rodziców mają przecież charakter wymiany wiedzy i doświadczeń, a nie wyłącznie przekazywanie rodzicom jakichś informacji.

Wsparcie dla rodziców – wyniki badań

Przeszło $\frac{3}{4}$ respondentów uważa, że szkoła wspiera rodziców w wychowaniu dzieci. Dotyczy to przede wszystkim takich form jak: pomoc specjalisty – logopedy, psychologa, pedagoga (74% respondentów wskazało, że co najmniej raz w roku ma miejsce taka forma wsparcia), udzielania wsparcia przez nauczycieli w sytuacjach problemowych (68%), a także pośredniczenia w uzyskaniu pomocy z instytucji zewnętrznej (np. poradnia psychologiczno-pedagogiczna, ośrodki pomocy społecznej – 51%). Warto zauważyć, że rodzice stosunkowo często korzystają z pomocy specjalisty – $\frac{2}{3}$ od kilku razy w miesiącu do kilku razy w roku. Natomiast takie formy jak grupa wsparcia czy organizacja warsztatów podnoszących kompetencje rodzicielskie są znacznie rzadziej stosowane w szkołach (27–30% wskazań).

Badanie Szkolnych Uwarunkowań Efektywności Kształcenia, IBE, 2012.

Działania szkoły dla rodziców uczniów

- Konsultacje ze specjalistami dla rodziców
- Oferta dla rodziców: szkolenia, warsztaty (np. doskonalące umiejętności rodzicielskie), debaty, nieformalne spotkania
- Zajęcia warsztatowe dla dzieci i rodziców: logopedyczne, praca z ciałem
- Grupy zabawowe – wspólne zajęcia dla rodziców i dzieci prowadzone przez nauczycieli
- Grupa wsparcia rodziców dzieci z dysfunkcjami
- Warsztatowe doświadczenie przez rodziców metod wdrażanych w szkole (*Plan Daltoński, Ocenianie Kształtujące, Metoda projektu*)
- Warsztaty z rodzicami: spotkania kulinarne, spotkania fotograficzne itd.
- Zajęcia otwarte.

Podsumowanie, czyli co jest ważne w kształtowaniu dobrych relacji szkoły z rodzicami uczniów

ROLA DYREKTORA SZKOŁY

Dyrektor odgrywa bardzo ważną rolę w kształtowaniu relacji szkoły z rodzicami uczniów i dobrze jest, jeśli mocno podkreśla on znaczenie uczestnictwa rodziców w życiu szkoły oraz sam chętnie się z nimi kontaktuje. Współpraca rodziców i przedstawicieli szkoły jest możliwa, gdy dyrektor widzi rodziców jako ważnych partnerów. Istotne jest, by zbierał informacje zwrotne zarówno od rodziców, jak i nauczycieli i wspierał wzajemne uzgadnianie działań oraz konsekwentne ich realizowanie. Gdy dyrektor własną postawą prezentuje przyjazne podejście do rodziców, obdarza ich szacunkiem i bierze pod uwagę ich zdanie na różne związane ze szkołą tematy, modeluje w ten sposób pewną kulturę otwartości szkoły.

DOBRY POCZĄTEK

Kiedy nauczyciele i dyrekcja szkoły przykładają dużą wagę do pierwszych kontaktów z rodzicami i od początku buduje się ich wzajemne przyjazne nastawienie, to ma to pozytywny wpływ na przyszłe relacje między nimi.

DIAGNOZA PREFERENCJI RODZICÓW W KWESTII WSPÓŁPRACY I KOMUNIKACJI ZE SZKOŁĄ

Warto podjąć wysiłek uzyskania, np. poprzez ankietę, informacji na temat preferowanych przez rodziców form komunikacji, ich potrzeb oraz opinii na temat poczucia wpływu na funkcjonowanie szkoły czy możliwości zaangażowania się w jakieś działania. Bardzo ważne jest, by wyniki takiej ankiety omówić na spotkaniu z rodzicami oraz wprowadzić zmiany, jeśli zebrany materiał wskaże na obszary, w których można byłoby usprawnić pewne działania.

UDOSTĘPNIENIE RODZICOM WIELU KANAŁÓW KONTAKTU ZE SZKOŁĄ

W szczególności chodzi tutaj o możliwość uzyskania informacji na bieżąco, także telefonicznie czy mailowo, bez konieczności czekania na następną wywiadówkę. Dobrze jest, jeśli nauczyciele korzystają z różnych możliwych form kontaktu z rodzicami: spotkania, rozmowy telefoniczne, SMS-y, korespondencja mailowa, informacje pisemne, ogłoszenia na tablicy informacyjnej w szkole, dzienniczek ucznia, portal internetowy szkoły, forum, portal społecznościowy, i dostosowują formę kontaktu w zależności od tematów/problemów i preferencji rodziców.

ELASTYCZNOŚĆ W DOPASOWYWANIU WARUNKÓW KOMUNIKACJI

Należy zwracać uwagę na czas, miejsce, poziom zaangażowania itp.

PARTNERSKIE I NASTAWIONE NA WSPÓŁPRACĘ RELACJE RODZICÓW, NAUCZYCIELI I DYREKCJI SZKOŁY

Przysługiwanie nauczycielom i rodzicom niemal równorzędnych praw i obowiązków w ramach podejmowanej współpracy, wielokierunkowy przepływ informacji między nauczycielami i rodzicami oraz obopólne okazywanie sobie szacunku, serdeczności i wzajemnej akceptacji.

ŚWIADOMOŚĆ DĄŻENIA DO JEDNEGO CELU

Jest to możliwe, jeśli cele są jawne i uwspólnione, czyli jeśli rodzice są traktowani jak partnerzy, z którymi można tworzyć koncepcję pracy szkoły. Cele uzgadniane są na początku relacji nauczycieli i rodziców uczniów oraz dostosowywane do aktualnej sytuacji i potrzeb w trakcie trwania tej relacji.

KONTAKTY Z OBOJGIEM RODZICÓW UCZNIĄ

Dobrze jest, gdy zarówno matka, jak i ojciec ucznia komunikują się z nauczycielami. Łatwiej im wtedy wypracować wspólne metody wychowawcze. W wielu polskich szkołach nadal jednak przeważający odsetek uczestników zebrań dla rodziców czy rozmów indywidualnych stanowią matki uczniów. Większe zaangażowanie ojców stanowi pewne wyzwanie dla większości szkół w Polsce i warto kierować działania motywujące do udziału w życiu szkoły właśnie w stronę mężczyzn.

ZACHĘCANIE DO ZAANGAŻOWANIA I DAWANIE KONKRETYCH PROPOZYCJI DZIAŁAŃ ZAMIAST FORMUŁOWANIA OGÓLNYCH WYMAGAŃ

Do podjęcia aktywności w szkole raczej nie zachęcają ogólne apele, że potrzebne jest większe zaangażowanie rodziców, warto natomiast do tego zaangażowania zachęcać, np. początkowo wskazując im obszary czy konkretne zadania, które rodzice mogliby realizować, być za nie odpowiedzialni. Rodzice mogą po prostu nie mieć pomysłów, co mogliby zrobić w szkole, dla samej placówki i dla uczniów.

ROZSZERZENIE ROLI RODZICÓW POZA FUNKCJĘ SPONSORSKĄ LUB ORGANIZACYJNĄ

W wielu szkołach rodzice są zaangażowani w życie szkoły głównie lub wyłącznie na poziomie organizacji wydarzeń i imprez lub udzielanie szkole wsparcia finansowego. Brakuje intensywniejszej współpracy na linii rodzice–szkoła, dotyczącej podejmowania decyzji odnoszących się do życia całej szkoły, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii merytorycznych. Warto

więc zaplanować działania nakierowane na aktywizację rodziców w podejmowaniu decyzji i realizacji własnych inicjatyw, np. poprzez prezentację podczas wywiadówek wyników ankiet i bardziej szczegółowe wyjaśnianie rodzicom, w jaki sposób są one wykorzystywane, zachęcanie do uczestnictwa w spotkaniach merytorycznych poświęconych nowym programom i projektom, organizowanie specjalnych spotkań dla rodziców poświęconych pracy nad nowymi inicjatywami.

DOCENIENIE ZAANGAŻOWANIA

Każdy rodzaj włączania się rodziców w życie szkoły, wykraczający poza uczestnictwo w zebraniach, warto doceniać publicznie, a także w indywidualnym kontakcie. Nie należy narzekać, że rodzice się nie angażują, lepiej pokazać, w jakim obszarze podjęli działania i że są one doceniane. Podziękowanie za działania ma ogromną motywacyjną moc. Poza tym postawa wdzięczności modeluje też nastawienie rodziców wobec nauczycieli – im mniej krytycyzmu we wzajemnych relacjach, a więcej chęci współpracy, tym lepsze są jej efekty.

SKUTECZNE ROZWIĄZYWANIE SYTUACJI TRUDNYCH

Poprzez ujawnianie konfliktów i stosowanie skutecznych metod ich rozwiązywania, a nie ich maskowanie. Duże znaczenie ma tutaj dyskusja i zapewnienie możliwości wypowiedzenia się każdej ze stron. W sytuacjach trudnych komunikacja powinna mieć charakter bezpośredni, przy ścisłej współpracy dyirekcji i nauczycieli. Szkoła nie jest miejscem, w którym nie powinno być konfliktów – wręcz przeciwnie – są to naturalne zjawiska w każdej zbiorowości ludzkiej, zatem chodzi o to, by konflikty były konstruktywnie rozwiązywane. W wielu sytuacjach warto zwrócić się po pomoc do osoby z zewnątrz np. mediatora, psychologa z poradni itp.

WŁĄCZENIE UCZNIÓW DO KOMUNIKACJI MIĘDZY NAUCZYCIELAMI A RODZICAMI

To ważne, zwłaszcza jeśli podczas spotkań rodziców z nauczycielem podejmowane są ważne dla ucznia decyzje. Uczestnictwo w spotkaniu i poczucie, że dorośli traktują ucznia podmiotowo, może bardzo pozytywnie wpłynąć na poczucie odpowiedzialności ucznia za swoje zachowanie, na jego motywację do nauki i pracy na rzecz szkoły. Ważne jest też, żeby uczeń był zapraszany na spotkania nie tylko, gdy jest jakiś problem, ale by takie spotkania były po prostu naturalną formą komunikacji trójstronnej.

Szkoła w społeczności lokalnej

Szkoła w społeczności lokalnej

Bezpośrednie otoczenie społeczne i fizyczne, w którym funkcjonują szkoły, stanowi dla nich bardzo istotne źródło odniesienia zarówno w warstwie aksjologicznej, jak i praktycznej. Lokalność to ogromny zasób dla szkół.

Osadzenie szkoły w lokalnym kontekście może przybierać rozmaite formy. Po pierwsze szkoła może czerpać z lokalności, uwzględniając kontekst lokalny w swojej codziennej pracy z uczniami – zarówno w warstwie dydaktycznej, wykorzystując lokalne zasoby przyrodnicze, historyczne czy społeczne, jak i w warstwie wychowawczej i opiekuńczej. Ponadto szkoła może funkcjonować jako aktywny podmiot w środowisku, zarówno stwarzając przestrzeń dla inicjatyw społecznych, jak i podejmując działania skierowane bezpośrednio do mieszkańców i lokalnych instytucji, czy też organizując je wspólnie z nimi, dbając jednocześnie o odpowiedni sposób komunikacji⁹.

Rola szkoły w wiejskiej społeczności lokalnej – wyniki badań

Z badań wyłania się obraz szkół jako jednych z głównych miejsc/instytucji znaczących dla mieszkańców wsi, niekiedy ważniejszych niż tak zakorzenione lokalnie instytucje, jak urząd gminy czy kościół. Znaczenie szkoły wiąże się niejednokrotnie z jej długim trwaniem w społeczności i pamięci mieszkańców, ale też z ich bezpośrednim doświadczeniem zaangażowania w powstawanie i remont szkoły (także w formie oddawania działek pod jej budowę). Szkoła w małej społeczności to miejsce oswojone, z którym mieszkańcy identyfikują się poprzez przeszłe i obecne doświadczenia, a często jest też przedmiotem ich dumy.

Znaczenie szkoły wynika też z faktu, że stwarza ona przestrzeń publiczną, w której mogą realizować się indywidualne i grupowe potrzeby mieszkańców, płaszczyznę krzyżowania się powiązań we wsi – mieszkańcy to często jednocześnie rodzice, dziadkowie, nauczyciele, absolwenci, znajomi rodziców, koleżanki i koledzy uczniów.

Szkoła w wiejskiej społeczności to centrum działań i miejsce wydarzeń. To w szkole mogą spotkać się członkowie rady sołeckiej, lokalnych stowarzyszeń, seniorów, młodzieży. Szkoła jest inicjatorem rozmaitych wydarzeń, organizującym działania na rzecz

⁹ Więcej informacji na portalu www.malaszkoła.pl, zawierającym kilkaset stron materiałów pomocnych nauczycielowi (scenariuszy projektów edukacyjnych), który chce prowadzić działania dydaktyczne w małej wiejskiej szkole, w ścisłym związku ze środowiskiem lokalnym.

społeczności lokalnej. Pobudza w ten sposób nieformalne i formalne grupy mieszkańców do aktywności społecznej, przyczynia się do integracji społeczności – mieszkańcy zyskują możliwość zacieśnienia kontaktów. W omawianych badaniach niejednokrotnie okazywało się, że działania początkowo zainicjowane przez szkołę zostały niejako „przejęte” przez mieszkańców – radę sołecką, radę parafialną czy inne nieformalne grupy (np. organizacja rozmaitych festynów, przygotowanie i rozbudowanie przyrodniczej ścieżki edukacyjnej).

Szkoła jest przestrzenią dla inicjatyw, miejscem posiadającym ważne dla społeczności zasoby, które mogą zostać wykorzystane przez mieszkańców – oprócz ww. pomieszczeń do spotkań, także zaplecze kuchenne, sprzęty sportowy, boiska, place zabaw, świetlice, komputery, bibliotekę, możliwość korzystania z rozmaitych usług – internet, faks. Niebagatelne znaczenie ma tu fakt, że mieszkańcy nie muszą ponosić dodatkowych kosztów finansowych oraz czasowych związanych z dojazdem do większych miejscowości w tym celu.

Podkreślenia wymaga tu znaczenie zasobu, jakim jest kadra nauczycielska – osoby statystycznie lepiej wykształcone niż przeciętny mieszkaniec wsi, cieszące się szczególnym prestiżem w małych miejscowościach i pełniące szereg ważnych ról społecznych w środowisku, znacznie wykraczających poza te typowo szkolne. W badanych szkołach nauczyciele bywali też doradcami dla rodziców i dzieci, trenerami osobistymi, pomagali w kontaktach z lokalnymi instytucjami pomocowymi, słowem stanowili wsparcie dla rodziców i uczniów w różnych obszarach życia.

Szkoły zlokalizowane w małych miejscowościach ożywiają je – zatrzymują dzieci na miejscu, zapobiegając w niektórych wypadkach przekształceniu się tych wsi wyłącznie w „sypialnie”, miejsca domowego wypoczynku.

Badanie roli szkoły w wiejskiej społeczności lokalnej (dobre praktyki), IBE, 2014.

Rodzice i uczniowie są najbardziej naturalnymi odbiorcami i współtwórcami działań szkoły. Jednakże funkcjonowanie w środowisku zakłada uwzględnienie szerszej grupy odbiorców obejmujących różne pokolenia mieszkańców, lokalne instytucje i grupy nieformalne, nie można też zapominać o absolwentach.

Poniżej przedstawiamy przykłady pokazujące, w jaki sposób szkoły mogą zakorzeniać się w swoich społecznościach lokalnych. Czytelnik może poczuć się niekiedy przytłoczony ich dużą liczbą. Naszą intencją jest pokazanie wielu różnych sytuacji, w których szkoły w codziennej pracy mogą odwoływać się do swojej społeczności i wybrać formy dla siebie najbardziej adekwatne.

Jak lokalnie zakorzenić szkołę? Przykłady z badań

<p>Wykorzystanie kontekstu lokalnego</p>	<p>Uwzględnienie kontekstu lokalnego:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ w dokumentach szkoły i nadanie im odpowiedniej rangi – np. plan pracy szkoły – ważne, by dokument ten był dokumentem żywym, dyskutowanym w gronie nauczycieli, ale także, by włączyć w proces jego przygotowania rodziców, a być może i uczniów ■ w warstwie symbolicznej: np. nadanie szkole imienia osoby działającej na rzecz danej miejscowości (monografisty, archeologa, działacza społecznego) zakorzenienia ją w świadomości i pamięci społeczności. Na tej bazie można budować inne inicjatywy, w zależności o kontekstu – tj. otwierając izbę pamięci poświęconą danej osobie czy współpracując z instytucją, która pielęgnuje pamięć o tej osobie, opieka nad grobem patrona.
<p>Korzystanie z lokalnych zasobów – realizacja zajęć poza szkołą</p>	<p>Realizacja zajęć w terenie – np. w jednej z badanych szkół realizowano interdyscyplinarny program nauczania przedmiotów matematyczno-przyrodniczych, informatycznych i technicznych oraz Klub Aktywnego Przyrodnika, kładący nacisk na naukę przez doświadczenie. Realizacja w terenie może obejmować zajęcia:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ przyrodnicze (czy koła przyrodniczego): np. wizyta w szklarni prowadzonej przez mieszkańców, w lesie (poznawanie lasu, przygotowanie zwierząt do okresu zimowego, dokarmianie zwierząt, budowa szałasów), nad rzeką (obserwacja i badanie np. jej zanieczyszczenia, a następnie prezentacja wyników); sadzenie roślin starych odmian w ramach dbania o różnorodność biologiczną ■ plastyczne: plenery malarskie ■ sportowe: biegi w terenie, rower, sporty zimowe ■ języka polskiego: uczniowie przygotowują artykuły do szkolnej gazetki, prowadzą wywiady z mieszkańcami; przygotowują opisy lokalnych atrakcji turystycznych

<p>Korzystanie z lokalnych zasobów – realizacja zajęć poza szkołą</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ historii i społeczeństwa: uczniowie prowadzą rozmowy ze swoimi dziadkami i babciami na temat wydarzeń historycznych związanych z ich rodziną, ich życiowych historii, które następnie mogą zostać opublikowane na stronie internetowej szkoły, w specjalnie do tego celu przygotowanej publikacji; badania opinii mieszkańców, analiza lokalnych problemów i poszukiwanie sposobów ich rozwiązania; nauka o historii regionu poprzez odwiedzanie miejsc pamięci i miejsc historycznych, opracowanie monografii.
<p>Korzystanie z lokalnych zasobów – zapraszanie na lekcje mieszkańców w roli ekspertów</p>	<p>Spotkania z przedstawicielami różnych zawodów (w tym także rodziców), podczas których uczniowie dowiadują się o specyfice pracy w danym zawodzie, specyfice funkcjonowania instytucji i sposobach zachowania się w niej, a także na których prowadzą oni rozmowy na wybrane tematy; spotkania odbywają się w formie wizyt w miejscach pracy ekspertów, w lokalnych przedsiębiorstwach, ale też zapraszani są oni do szkoły:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ np. pracownik poczty, banku, wójt/sołtys, strażak (pierwsza pomoc), leśniczy (opieka nad zwierzętami, zasady zachowania w lesie), policjant (bezpieczeństwo na drodze, bezpieczne zachowania ze zwierzętami), technolog żywienia (zasady zdrowego żywienia), pielęgniarka (profilaktyka zdrowotna), kosmetyczka (higiena i pielęgnacja ciała w wieku dojrzewania), górnik, sportowcy z lokalnej drużyny, wizyty w piekarni, fabryce zabawek i bombek, schronisku dla zwierząt ■ niekiedy spotkania odbywają się podczas innych okazji – np. w ramach akcji „Cała Polska czyta dzieciom”, podczas której goście nie tylko czytają uczniom, ale także rozmawiają o swoich rolach społecznych i zawodowych, uczą śpiewać piosenki ■ takie spotkania mogą być także organizowane w formie warsztatów dla rodziców, dotyczących problemów związanych z uzależnieniami, środków prawnych stosowanych w sytuacjach wykroczeń, etc.
<p>Kultywowanie lokalnych tradycji:</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ nauka gwary, dialektów i języków regionalnych, języków mniejszości narodowej

<p>Kultywowanie lokalnych tradycji:</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ zapraszanie twórców ludowych i artystów w celu poznania kultury, tradycji i zwyczajów regionu: malowanie bombek wedle lokalnego wzoru, nauka tworzenia kwiatów z papieru, wyplatanie koszyków ■ tworzenie izb pamięci, społecznych muzeów (uczniowie zbierają wśród mieszkańców eksponaty: zdjęcia, dokumenty – np. stare mapy, dawne przedmioty gospodarstwa domowego), opieka nad nimi przez szkołę, a także wykorzystanie w procesie dydaktycznym ■ rozmowy z mieszkańcami, świadkami historii (np. przy okazji uroczystości patriotycznych), wycieczki po okolicy, lokalnych muzeach, izbach pamięci i innych ośrodkach kultywujących tradycje lokalne (np. we wsi specjalizującej się w garncarstwie) w celu poznawania historii regionu (zwiedzanie zabytków), przyrody, tradycji ■ nauka o tradycyjnym sposobie życia w danym regionie – np. obchodzenie świąt zgodnie z tradycją regionalną; ale też jedna z badanych szkół we współpracy z lokalnym stowarzyszeniem wydzierżawiła ziemię, by móc z uczniami zasiać zboża i zebrać je latem, pokazując im tradycyjne sposoby uprawy.
<p>Specjalizacja szkoły albo „tradycja wynaleziona”</p>	<p>Wymyślanie określonego profilu, który staje się marką szkoły i na którym opiera ona programy edukacyjne, wykorzystujące lokalny potencjał – np. specjalizacji ekologicznej – projekty związane z promowaniem ekologii, uświadamianiem uczniów, ale i społeczności w kwestii ochrony środowiska:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ produkcja papieru czerpanego przez uczniów, organizowanie w szkole warsztatów na ten temat przez współpracujący ze szkołą instytut naukowy, ale też przez samych uczniów, dla mieszkańców lub uczniów z innych szkół ■ budowa labiryntu z wierzby przez uczniów i mieszkańców ■ mapowanie dzikich wysypisk na terenie gminy, przygotowanie dokumentacji fotograficznej, prezentacja wyników, przekazanie informacji rodzicom i przedstawicielom samorządu lokalnego, dyskusja nad sposobami rozwiązania tego problemu

Specjalizacja szkoły albo „tradycja wynaleziona”	<ul style="list-style-type: none">■ organizacja festynów ekologicznych: promowanie idei recyklingu, zdrowej żywności, wytwarzania papieru■ obchodzenie szczególnych dni w roku, takich jak np. Dzień Ziemi (sadzenie krzewów, wykłady na temat szanowania zieleni), akcja „Sprzątanie świata”, Dzień bez Samochodu, Święto Drzewa■ dbanie o pomniki przyrody – np. wspólne sprzątanie rzeki przez uczniów i wędkarzy, przy okazji organizacja zawodów wędkarskich.
Współdecydowanie o lokalnych sprawach:	<ul style="list-style-type: none">■ spotkania z reprezentantami społeczności – wójtem, sołtysem, radnymi, udział w posiedzeniach rady gminy, zebraniu wiejskim itp. i przedstawienie postulatów zmian w środowisku■ udział uczniów w posiedzeniach dziecięcej rady gminy: dyskusja z radnymi o swoich potrzebach i tym, co i jak zmienić, by gmina była im bardziej przyjazna. ważne jest w tym kontekście, by uczyć się w ten sposób samorządności i aktywności obywatelskiej, uczniowie mogli dostać efekty swojej pracy w postaci wdrożonych postulowanych zmian■ działania uczniów na rzecz środowiska lokalnego, np. naprawa ławek na skwerze, pomalowanie przystanku autobusowego.

Współpraca szkoły z mieszkańcami

Ważne, aby dyrekcja, nauczyciele, ale także rodzice i uczniowie dostrzegli fakt, iż szkoła w pełni wykorzysta swój potencjał, jeśli będzie nie tylko czerpała z lokalnych zasobów, ale przede wszystkim będzie starała się odpowiadać na potrzeby wspólnoty czy rozwiązywać jej problemy. Szkoła nie byłaby w stanie samodzielnie spełniać wielu stawianych przed nią oczekiwań, chociażby ze względu na ograniczone zasoby. Potencjał szkoły możliwy jest do wykorzystania dzięki wsparciu, jakie uzyskuje od osób, instytucji i organizacji społecznych działających w jej otoczeniu.

Szkoły zazwyczaj do pewnego stopnia realizują postulat uczestniczenia w życiu społeczności, bez specjalnych zabiegów, bez zdobywania dodatkowych środków finansowych czy realizowania dodatkowych projektów – dostrzegają i wpisują się w obrzędowość wyznaczaną porami roku czy w kalendarz szkolny i świąteczny tj. Święto Niepodległości, Dzień Matki, Dzień Ojca, Dzień Nauczyciela, Boże Narodzenie i Wielkanoc, karnawał, etc. Tworzenie przestrzeni dla wspólnotowego obchodzenia i przeżywania tych wydarzeń czy współorganizowanie ich, towarzyszenie mieszkańcom w celebrowaniu ich jest już ważnym elementem budowania lokalnej wspólnoty.

Jednakże taki zakres uczestnictwa nie pozwala w pełni rozwinąć potencjału, jaki tkwi w szkole. Placówki zlokalizowane w małych miejscowościach, zwłaszcza w sołectwach, są często jedynymi instytucjami posiadającymi zasoby umożliwiające spotkanie się większej grupie osób, dlatego tak ważne jest wychodzenie przez nie poza formułę instytucji strictly edukacyjnej w kierunku integracji społecznej.

ZAPLANUJ WSPÓŁPRACĘ Z MIESZKAŃCAMI I LOKALNYMI GRUPAMI

Prowadzenie działań ukierunkowanych na ten cel wymaga odpowiedniego planowania: identyfikacji potrzebnych zasobów zarówno materialnych, finansowych (niekiedy zdobycia dodatkowych środków), ale też ludzkich, wyboru sposobu realizacji zadania. Szczególnie ważna jest komunikacja wewnętrzna, czyli zaplanowanie działań tak, aby osoby weń zaangażowane zrozumiały zarówno korzyści, jakie odniosą szkoła i lokalna wspólnota, ale także dostrzegły korzyści osobiste (czy te w warstwie emocjonalnej, jak poczucie sensu robienia czegoś dla innych, czy wręcz materialnej, jak odpowiednie zachęty).

Istotną kwestią przy inicjowaniu działań na rzecz mieszkańców jest podjęcie współpracy z lokalnymi grupami formalnymi i nieformalnymi – radą sołectką, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi, urzędem gminy, etc. Szkoły mogą znaleźć w tych podmiotach sojuszników i uzyskać pomoc przy podejmowaniu pewnych działań. Wymaga to niekiedy

odwołania się nie tylko do wartości, ale też do bezpośrednich korzyści, jakie te grupy mogą odnieść dzięki współpracy ze szkołą. Ich efektem może być społeczna mobilizacja mieszkańców. Niejednokrotnie w badanych przez nas społecznościach to szkoły inicjowały jakieś działania, np. organizację festynu wiejskiego, renowację przestrzeni publicznych we wsi czy przygotowanie ścieżki edukacyjnej, a następnie „przejęli” je mieszkańcy (rada sołecka, rada parafialna) ze wsparciem lokalnych instytucji, rozwijając pomysły i inicjatywy.

ZACHĘĆ MIESZKAŃCÓW DO WSPÓŁPRACY ZE SZKOŁĄ

Jak pokazują przeprowadzone badania, problemem w angażowaniu mieszkańców w działania szkoły jest fakt, iż osoby nie będące bezpośrednio ze szkołą związane nie mają odwagi do niej przyjść. Aby je zachęcić do włączenia się w działania szkoły, czy to jako odbiorców, czy jako współtwórców, warto zorganizować dzień otwarty w szkole, zebrać pomysły i kontakty, pokazać im możliwości uczestnictwa w życiu szkoły i współpracy z nią. Jeśli w szkole stworzy się możliwość do podejmowania takich działań, jeśli szkoła będzie postrzegana jako miejsce przyjazne, w którym ludzie dobrze się czują, to będą się oni chętniej angażować. Jeśli tego typu działania połączy się z zabawą i przyjemnością, zwłaszcza na wstępnym etapie współpracy, to będzie to sprzyjać integracji środowiska.

STWÓRZ RÓŻNE SPOSOBY WSPÓŁPRACY Z MIESZKAŃCAMI, WYJDŹ POZA SCHEMAT

Przeprowadzone przez nas badania pokazują też, że szkoły nie muszą się ograniczać tylko do organizacji pikników i festynów, by integrować społeczność, istnieje znacznie więcej możliwości angażowania mieszkańców w działania (szczegółowe przykłady prezentujemy poniżej). W szkołach można organizować debaty, zbierać informacje od rodziców i mieszkańców na temat tego, jak wspólnie rozwiązać jakieś lokalne problemy, w jaki sposób szkoła może uczestniczyć w tym procesie, jak odpowiadać na potrzeby mieszkańców. Zaś festyny i pikniki nie muszą ograniczać się do działań stricte rozrywkowych. W badanych szkołach mieszkańcy zostali włączeni w organizację tych imprez, odbywało się też szereg zabaw edukacyjnych, wspólne zabawy dzieci i rodziców, przybliżanie regionu, warsztaty kulinarne czy działania charytatywne.

Akcje polegające na zbiórce pieniędzy od mieszkańców czy uczestników rozmaitych spotkań w szkole mogą budować związek mieszkańców ze szkołą, ale mogą też być trudne ze względów finansowych w społecznościach mniej zamożnych – mogą uwydatniać różnice w nich panujące.

Współpraca z mieszkańcami – przykłady z badań

Udostępnianie zasobów

Biblioteka szkolna:

- udostępnianie zasobów biblioteki szkolnej dla wszystkich mieszkańców, ponadto dostosowanie jej do ich potrzeb (zakup książek wedle zgłoszeń od mieszkańców, np. studentów)
- umożliwienie mieszkańcom korzystania z zaplecza techniczno-informatycznego w szkole: komputera z dostępem do Internetu, ksero, drukarki; ale także wykorzystanie przestrzeni biblioteki np. do spotkań seniorów czy innych grup nieformalnych i formalnych.

Plac zabaw dla wszystkich mieszkańców:

- mieszkańcy mogą włączać się w przystosowanie tej przestrzeni szkolnej dla wszystkich poprzez pomoc w ewentualnych pracach remontowych, użyczenie specjalistycznego sprzętu.

Inne zasoby materialne tj. wyposażenie kuchni, meble, pomieszczenia na potrzeby spotkań grup formalnych i nieformalnych (np. rady sołeckiej, koła wędkarskiego, harcerzy; spotkania mieszkańców, szkolenia).

Zaplecze sportowe szkoły (sale, boisko, sprzęt) wykorzystane zgodnie z potrzebami mieszkańców (np. badminton, karate, siatkówka, piłka nożna, fitness, boisko zimą wykorzystane jako lodowisko).

Organizacja wydarzeń skierowanych do całej społeczności i udział w wydarzeniach społeczności

Wydarzenia skierowane do wszystkich mieszkańców lub do poszczególnych ich grup (uczniowie, absolwenci, uczniowie innych szkół, rodzice i dziadkowie, inni dorośli mieszkańcy, małe dzieci), a także udział w lokalnych wydarzeniach i zapewnianie ich oprawy artystycznej (organizację takich imprez można połączyć z różnymi warsztatami, np. prowadzonymi dla dzieci przez dorosłych – pieczenie ciastek). Poniżej przykłady takich działań:

<p>Organizacja wydarzeń skierowanych do całej społeczności i udział w wydarzeniach społeczności</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ zawody sportowe (np. turniej tenisa, turniej oldbojów w siatkówce, akcja wakacyjna – „Sportowe lato”, Olimpiada Przedszkolaków) ■ dzień seniora (np. działania artystyczne przygotowane przez uczniów połączone z nauką obsługi internetu) ■ zjazd absolwentów (a w jego ramach np. turnieje sportowe w drużynach absolwenci kontra uczniowie) ■ jasełka (przygotowywane przez uczniów, rodziców i nauczycieli dla wszystkich mieszkańców, pokazywane w szkole i poza nią, np. w kościele) ■ inne: pierwszy dzień wiosny, spotkania andrzejkowe, rajdy krajoznawcze, wycieczki .
<p>Działania pomocowe i wolontariat</p>	<p>Organizowanie w szkole rozmaitych akcji mających na celu wsparcie konkretnych osób w trudnej sytuacji życiowej:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ zabawa „Kot w worku” podczas festynu: do worka przez cały rok trafiają rozmaite przedmioty, gadzety, które dzieci zbierają przez cały rok i chcą się nimi podzielić z innymi ■ akcje charytatywne (np. zakup i zebranie środków codziennego użytku dla osób w trudnej sytuacji finansowej czy zbiórka pieniędzy np. na zakup komputera dla nieuleczalnie chorego ucznia; sfinansowanie posiłków w szkole dla dzieci z rodzin w trudnej sytuacji materialnej) ■ zbiórka surowców, karmy dla zwierząt; Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy ■ wspólne sprzątanie cmentarza, zwłaszcza zaniedbanych grobów.
<p>Inne działania ukierunkowane na realizację potrzeb społeczności lokalnej</p>	<p>Wśród tego typu działań można wymienić:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ tworzenie w szkole kół zainteresowań otwartych dla wszystkich (nie tylko dla uczniów), orkiestry gminnej ■ umożliwienie absolwentom udziału w zajęciach pozalekcyjnych (np. dostosowując godzinę ich rozpoczęcia do pory przyjazdu szkolnych autobusów rozwożących uczniów gimnazjów lub szkół ponadgimnazjalnych do zamieszkiwanych przez nich miejscowości).

Współpraca z instytucjami z otoczenia szkoły

Współpraca szkół z instytucjami z ich otoczenia może pełnić wiele funkcji (Hernik, Stasiowski i Solon-Lipiński, 2012a). Poza tymi oczywistymi, związanymi z realizacją przez szkołę swoich statutowych zadań – edukacyjną, wychowawczą i opiekuńczą, także:

- **promocyjną** – występy uczniów, prezentowanie swoich osiągnięć w rozmaitych gremiach to właśnie działania promocyjne, służące m.in. budowaniu określonej marki, która może przyciągnąć do danej szkoły lepszych uczniów, bądź też zainteresować ich rodziców posłaniem dziecka do tej, a nie innej szkoły. Działania podejmowane w tym celu, to, na poziomie strategicznym, budowanie pozycji szkoły jako dającej szczególnego rodzaju profity swoim uczniom (np. współpraca z renomowanymi placówkami naukowymi, wymiany międzynarodowe, etc.). Z kolei działania na poziomie operacyjnym to: organizowanie dni otwartych dla szkół z niższych poziomów edukacji, akcje pozwalające na zaprezentowanie pod różnymi pretekstami swoich najlepszych uczniów w innych szkołach czy w końcu udział uczniów w konkursach, olimpiadach i zawodach sportowych, zwieńczony sukcesem;
- **integracyjną** – wydarzenia szkoły skierowane do całej społeczności mające na celu integrację środowiska lokalnego, kształtowanie świadomości obywatelskiej i lokalnej, także wśród uczniów. Często w ramach działań o takim charakterze młodzież zapewnia rozrywkę, „uświetnia” różnego rodzaju wydarzenia, ale obejmują one też elementy współpracy z instytucjami, które polegają na organizacji wypoczynku samych uczniów;

Publiczne występy uczniów mają ten walor, że dzięki udziałowi w nich dzieci nabywają kompetencji społecznych, uczą się przełamywania tremy, występowania przed innymi. Jednak zdarzają się sytuacje, w których władze lokalne wykorzystują takie występy dzieci do ocieplenia swojego wizerunku w społeczności lokalnej, choć te nie mają bezpośrednich korzyści dla uczniów, jedynie powodują u nich stres, jeśli dzieci nie rozumieją przekazywanych treści i nie czerpią przyjemności z występu. **Dlatego należy z uwagą podchodzić do planowania tego typu działań. Szkołom czasami trudno odmówić tego typu „współpracy” z gminą, ponieważ wyłamanie się mogłoby skutkować negatywnymi konsekwencjami wynikającymi ze wzajemnej zależności instytucji** – czy to finansowej (urząd finansuje szkołę), czy organizacyjnej (np. wzajemne udostępnianie lokali). Warto jednak być świadomym tego typu zagrożeń.

- **pozyskiwania środków** – dzięki współpracy z niektórymi podmiotami szkoła zbiera potrzebne jej fundusze na realizację rozmaitych potrzeb – poprzez lobbing w samorządzie, zabieganie o darczyńców indywidualnych i instytucjonalnych, przez lokalne i ponadlokalne organizacje pozarządowe;

- **prewencyjno-profilaktyczną** – są to zarówno działania, które mają zapobiegać przestępczości wśród nieletnich, zapewniać bezpieczeństwo (np. w ruchu drogowym), jak i te, które ograniczą ryzyko sięgania przez uczniów po środki psychotropowe i alkohol, a także działania, których celem jest profilaktyka zdrowotna. Obejmują one m.in. pogadanki przeprowadzane zazwyczaj przez policję, pokazy ratownictwa medycznego np. przez straż pożarną, działania Gminnych Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, policję, działania prowadzone przez sanepid, promujące zdrowy tryb życia – kampanie przeciwko bulimii i anoreksji czy profilaktyka antynowotworowa i przeciw wirusowi HPV;
- **indywidualnego awansu zawodowego nauczycieli** – prowadzenie współpracy z podmiotami wiąże się też z pewnymi indywidualnymi korzyściami zawodowymi dla zaangażowanych w nią nauczycieli, którzy mogą w ten sposób wykazać się aktywnością społeczną w ramach procedury awansu zawodowego (nauczyciele muszą wykazać się prowadzeniem zajęć autorskich, a współpracę z otoczeniem do takich niewątpliwie można zaliczyć).

Konsekwencje tak ustawionej procedury uzyskiwania stopni awansu zawodowego mogą mieć charakter negatywny. Zdarza się bowiem, że ze względu na konieczność podejmowania innowacyjnych form współpracy sprawdzone, ale już nienowe formy zostają zarzucone, a poszukuje się nowych podmiotów, co może nie sprzyjać budowaniu długofalowych relacji z różnymi podmiotami zewnętrznymi.

Pewien poziom współpracy szkół z instytucjami z otoczenia realizowany jest niemalże w każdej społeczności lokalnej. Różne instytucje, wypełniając swoje zadania, podejmują współpracę z innymi podmiotami, w tym ze szkołami, co wynika m.in. z powiązania różnych systemów na poziomie lokalnym – np. systemu edukacji (szkoły), administracji samorządowej (urzędy gmin), kultury (gminne ośrodki kultury, biblioteki), bezpieczeństwa (policja, straż gminna, straż pożarna), opieki socjalnej (ośrodki pomocy społecznej), etc. Ponadto rozmaite podmioty, funkcjonując zwłaszcza w małej społeczności, podejmują współpracę na zasadzie sąsiedzkiej wymiany – świadczą sobie nawzajem różne usługi, udostępniają zasoby, słowem pomagają sobie, co stanowi też istotę życia we wspólnocie. Niemożliwe byłoby znalezienie takiej szkoły, która byłaby w pełni samowystarczalna i nie współpracowałaby z żadnymi instytucjami lokalnymi czy ponadlokalnymi. Można to dostrzec szczególnie wyraźnie, analizując poziom spełniania wymagań przez szkoły w obszarze „środowisko” w ramach nowego nadzoru pedagogicznego. Według danych zgromadzonych na platformie npseo.pl odsetek szkół, które nie spełniły wymagań w tym obszarze, nie przekracza 1%.

Współpraca nie musi jednak tak przebiegać, istnieje znacznie więcej zróżnicowanych form podejmowania przez szkołę wspólnych działań z instytucjami lokalnymi i ponadlokalnymi. Poniżej podajemy kilka przykładów.

Publiczne instytucje kulturalno-oświatowe

W mniejszych miejscowościach, w których dostęp do dużych instytucji kultury jest utrudniony ze względu na peryferyjne położenie (np. koszty dojazdu, duży wysiłek organizacyjny), ich rolę przejmują lokalne domy kultury, biblioteki, muzea, izby pamięci. Poza uczestnictwem uczniów w wydarzeniach organizowanych tylko dla nich albo też dla całej społeczności wiejskiej (np. Dzień Patrona czy dożynki, pokazy wojów, imprezy rycerskie), odbywają się podczas nich też lekcje o tematyce związanej w profilem działalności jednostki (np. historyczne, przyrodnicze, artystyczne, muzyczne, etc.). Mają one ten walor, że prowadzone są poza szkołą, przez specjalistów niebędących nauczycielami, często w formie warsztatowej, co dodatkowo je uatrakcyjnia w oczach uczniów. Szkoły nie tylko korzystają z usług tych podmiotów, ale wspólnie podejmują rozmaite działania, razem stając do konkursów na ich dofinansowanie.

Nadleśnictwa i parki krajobrazowe

Ważnym partnerem szkół z małych miejscowości mogą stać się jednostki organizacyjne lasów państwowych – nadleśnictwa, parki krajobrazowe. Jak wspominaliśmy już w części dotyczącej uwzględniania kontekstu lokalnego, przy współpracy z tymi podmiotami szkoły mogą podejmować wiele zagadnień związanych z edukacją przyrodniczą w formie lekcji w terenie, przygotowując ścieżki ekologiczne, badając i obserwując przyrodę. Przykłady zajęć odbywających się w ramach współpracy z ww. podmiotami, ale też innymi instytucjami zewnętrznymi można znaleźć w poradniku dla nauczyciela wydanym przez IBE, pt. *Przedmioty przyrodnicze poza szkołą, czyli jak świadomie korzystać z oferty przyrodniczej edukacji pozaformalnej*¹⁰.

Przedsiębiorstwa

W otoczeniu szkół funkcjonuje też wiele podmiotów niepublicznych, z którymi mogą one podejmować współpracę. Przykładowo relacje z przedsiębiorstwami mogą wykraczać poza wymiar finansowy (sponsoring w postaci przekazywania środków finansowych, wyposażania w pomoce naukowe, etc.).

¹⁰ <http://eduentuzjasci.pl/przedmioty-przyrodnicze-poradnik>

Przykłady współpracy szkół z przedsiębiorstwami

- Poznawanie przez uczniów zawodów – poprzez możliwość odwiedzenia siedziby danego zakładu, rozmowy na temat danego zawodu, obejrzenia go w działaniu.
- Prowadzenie przez lokalny oddział banku książeczek oszczędnościowych dla uczniów, prowadzenie warsztatów z zakresu edukacji ekonomicznej (zasady gospodarowania środkami pieniężnymi) czy konkursów na ten temat.
- Niektóre firmy prowadzą działalność ukierunkowaną na „szkolnego klienta”, realizując specjalne programy edukacyjno-rozrywkowe, lekcje tematyczne, np. dotyczące historii regionu czy kultury, przyrody. W większości udział w nich jest odpłatny (koszty ponoszą rodzice), ale szkoły i tak chętnie korzystają z ich oferty, ponieważ jest to okazja do przełamania monotoności szkolnej lekcji w klasie, zakłada zaangażowanie ucznia, eksperymentowanie i jest dla dzieci atrakcyjne.

Organizacje pozarządowe

Organizacje pozarządowe także są naturalnymi partnerami szkoły. Wiele lokalnych stowarzyszeń ukierunkowanych w swoich celach na rozwój wsi nie miałyby jak prowadzić działań bez współpracy ze szkołą, która udostępnia im swoje pomieszczenia, czasem sprzęt, pomaga organizacyjnie, ale też daje możliwość realizacji działań w szkole, z dziećmi (wolontariat uczniowski). Organizacje pozarządowe pomagają też w diagnozowaniu potrzeb społeczności lokalnych i swoimi działaniami niejednokrotnie starają się je zaspokajać, często właśnie we współpracy ze szkołą.

Przykłady współpracy szkół z organizacjami pozarządowymi

- Działania charytatywne – lokalne organizacje pozarządowe organizują różnego rodzaju wydarzenia, takie jak koncerty, bale charytatywne, rozprowadzanie cegiełek czy konkursy, których elementem są zbiórki środków na konkretne cele.
- Pielęgnowanie lokalnych tradycji i zwyczajów – lokalne stowarzyszenia mogą być ważnym partnerem do współpracy w tej dziedzinie, przekazując uczniom wiedzę na temat lokalnych zwyczajów, historii (np. tzw. żywe lekcje historii), organizując rozmaite warsztaty.
- Organizowanie zajęć dla dzieci w ich wolnym czasie.

Problemem, przed jakim stają szkoły, współpracując z różnymi NGO-sami, jest fakt, że podmioty te słabo kontaktują się ze sobą, czasem wręcz nie wiedzą o sobie nawzajem. Konsekwencją tego jest podejmowanie przez każdy z nich oddzielnie działań o bardzo podobnych celach, bez uzyskania wartości dodanej wynikającej ze wspólnej pracy. Ważną rolę szkoły byłoby w tym kontekście **stworzenie przestrzeni do wymiany refleksji między różnymi grupami odgrywającymi znaczącą rolę w społeczności i umożliwienie im porozumienia się** (np. poprzez wspólne działania, typu Dzień Organizacji Pozarządowych).

Ważne jest też zwrócenie uwagi na transparentność podejmowanych przez te podmioty działań, m.in. we współpracy ze szkołą – brak szczegółowych informacji na temat celów, planów i przebiegu tych działań może zniechęcić mieszkańców do angażowania się w nie.

Szkoły gminne

W badaniach IBE z 2011¹¹ i 2014 r.¹² zidentyfikowano problem braku współpracy między szkołami, zwłaszcza z tej samej gminy. Zdarzało się, że szkoły, nawet jeśli realizowały jakiś wspólny projekt, to w praktyce nigdy nie miały ze sobą nic wspólnego, nie podejmowały wspólnych przedsięwzięć, ale też nie odbywały się żadne spotkania nauczycieli czy uczniów. Jak się wydaje, szkoły głównie rywalizowały ze sobą. Istnieją jednak przykłady pokazujące, że współpraca międzyszkolna jest możliwa, i to współpraca długofalowa, trwająca już od lat.

Ciekawym przykładem współpracy między szkołami, czy szerzej – lokalnego sieciowania inicjatyw, jest **przyjęcie odpowiedniej polityki edukacyjnej na poziomie lokalnym. W badanej gminie zdecydowano, że szkoły mają stanowić ośrodki rozwoju poszczególnych wsi, a edukacja ma stać się jednym z czynników stanowiących o atrakcyjności gminy.** W związku z tym placówki zaczęły rozwijać swoją ofertę, tworząc wspólnie tzw. „trasy cudowności” skierowane do uczniów szkół podstawowych i gimnazjów, służące prezentowaniu i upowszechnianiu realizowanych w szkołach projektów edukacji pozaszkolnej. Każda ze szkół istniejących na terenie gminy przyjęła inną specjalizację (np. lokalne rolnictwo i astronomia, sport, ekologia), a następnie wszystkie zaczęły organizować działania związane z tymi obszarami, np. przy szkole powstało muzeum wsi i rolnictwa, wystawa plenerowa, zakupiono sprzęt do obserwacji nieba, etc. W ślad za tym szkoły z terenu gminy podjęły wielopoziomową współpracę ze sobą, nastawioną na długofalowe cele, w tym budowanie relacji pomiędzy uczniami, nauczycielami w lokalnej społeczności. Innym przykładem jest przystąpienie szkoły do programu edukacyjnego realizowanego w danej gminie, siecującego różne szkoły w gminie (np. *Wrocławska Koncepcja Edukacyjna*).

¹¹ *Badania otoczenia instytucjonalnego szkół.*

¹² *Rola szkoły w wiejskiej społeczności lokalnej.*

Przykłady współpracy między szkołami na terenie gminy

<p>Spotkania uczniów z różnych szkół z gminy</p>	<p>Na przykład rajdy rowerowe wraz z integrującymi zabawami i grami, ale także elementem edukacyjnym (uczniowie jednej ze szkół specjalizujących się w astronomii uczyli rozmaitych zagadnień z tej dziedziny uczniów innych szkół) – działania te mają także na celu wzajemne poznanie się uczniów, którzy wkrótce mają spotkać się w lokalnym gimnazjum. Innym przykładem są akcje czytania książek przez uczniów szkoły podstawowej przedszkolom albo organizowanie przez szkoły dni otwartych, tak by przyszli wychowankowie mogli zapoznać się ze szkołą.</p>
<p>Spotkania nauczycieli z różnych szkół z gminy</p>	<p>Daje to możliwość wymiany informacji i doświadczeń, jest także próbą rozwiązywania sytuacji problemowych pojawiających się w praktyce nauczycielskiej. Dzięki uzyskaniu informacji na temat swoich absolwentów szkoły podstawowe otrzymują też wiedzę na temat tego, jaki aspekt pracy dydaktycznej i wychowawczej wymaga poprawy.</p>
<p>Wspólne konkursy, użyczenie przestrzeni, prowadzenie wspólnych projektów</p>	<p>Na przykład zakup pewnych usług (szkolenia dla nauczycieli), których potrzebują wszystkie szkoły z danej miejscowości, w celu obniżenia kosztów całkowitych i uzyskania szerszej oferty; ale też wspólne projekty uczniowskie np. badania zanieczyszczenia środowiska i porównanie wyników z dwóch miejscowości – szukanie przyczyn różnic, etc.</p>
<p>Wspólne cykliczne spotkania dyrektorów szkół z przedstawicielami organu prowadzącego w gminie</p>	<p>Gdzie dyskutuje się np. o sposobach rozwiązywania konkretnych problemów w szkołach, a ponadto sprzyja to przepływowi informacji i podejmowaniu wspólnych działań.</p>
<p>Powołanie lokalnego zespołu interdyscyplinarnego</p>	<p>W kilku badanych szkołach takie zespoły zajmowały się zapobieganiem, monitorowaniem i rozwiązywaniem problemu przemocy wśród rodzin zamieszkałych na terenie gminy, zwłaszcza jeśli dotyczyła ona dzieci. W skład zespołu wchodzi przedstawiciele szkół oraz lokalnych instytucji (np. pomocy społecznej, policji, straży gminnej, służby zdrowia oraz kuratorzy sądowi).</p>

Szkoły spoza gminy

Szczególnym przypadkiem współpracy między szkołami jest sieciowanie z innymi placówkami wedle określonego klucza. Tego typu współpraca ma zwykle charakter ponadlokalny, ale przynosi szkole wiele korzyści i dlatego warto poświęcić jej uwagę.

Szkoły (lub niektóre oddziały) mogą nawiązywać relacje z innymi podmiotami, tworząc bardziej lub mniej sformalizowane zrzeszenia szkół (albo innych instytucji), powiązane imieniem patrona (np. szkoły Reymontowskie, szkoły im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego i Instytut Prymasowski, szkoły im. Marii Skłodowskiej-Curie). Podobny charakter ma wchodzenie przez szkołę w sieci współpracy z instytucjami regionalnymi, ogólnopolskimi lub międzynarodowymi, do których szkoły mogą przystąpić (np. UNESCO), lub z którymi mogą się zrzeszyć poprzez stworzenie jednostki organizacyjnej danego podmiotu na terenie placówki (np. Polski Związek Wędkarski).

Przykłady współpracy między szkołami spoza gminy

- Wielką korzyścią z funkcjonowania szkoły w tego typu sieci współpracy jest możliwość dostępu do wielu pożądaných i unikalnych zasobów – np. podmioty zrzeszone w sieci patronackiej mają pierwszeństwo w korzystaniu z oferty muzeum (udział w warsztatach i konkursach).
- Nauczyciele, uczestnicząc w różnego rodzaju spotkaniach i konferencjach, mają możliwość zdobycia wiedzy na temat nowych metod pracy i wzajemnej wymiany doświadczeń.
- Organizowanie własnego wydarzenia przez szkołę zrzeszoną w patronackim związku szkół buduje wiedzę ekspercką, tak po stronie grona pedagogicznego, jak i samych uczniów, wzmacnia ich kompetencje społeczne, wspiera pozytywny wizerunek i pozycję szkoły w społeczności lokalnej, sprzyja krytycznemu spojrzeniu na otaczającą rzeczywistość.
- Założenie w szkole koła jakiejś organizacji daje możliwość poszerzenia wiedzy uczniów na konkretny temat poprzez organizowanie lekcji w terenie, udział w konkursach tematycznych, a nauczyciele mają szansę na ulepszenie swoich metod pracy poprzez przyglądanie się pracy specjalistów z danej dziedziny.

Planując współpracę z podmiotami zewnętrznymi, należy pamiętać o konieczności prowadzenia dialogu i wspólnego dochodzenia do porozumienia w sprawie celów i metod prowadzonych działań, dbania o potrzeby wszystkich zaangażowanych stron. Współpraca powinna być **skoncentrowana nie tylko na wykorzystaniu wzajemnych zasobów, ale przede wszystkim ukierunkowana na rozwój podmiotów i osób, które doświadczają efektów tej współpracy**, by uniknąć relacji niesymetrycznych i sytuacji wykorzystywania szkoły przez organizacje od niej silniejsze i mogące narzucać jej swoje cele.

Komunikacja z mieszkańcami

Jednym z kluczowych czynników zakorzenienia lokalnego szkoły jest odpowiednia komunikacja z mieszkańcami i instytucjami lokalnymi. Jeśli szkoła ma być traktowana przez członków społeczności jako miejsce „nasze”, wspólne, otwarte i integrujące społeczność, znaczące nie tylko dla uczniów i ich rodziców, ale i dla wszystkich mieszkańców, to ogromne znaczenie ma proces komunikacji. Dobrze zaplanowany proces komunikacji z otoczeniem ma niewątpliwie znaczenie wizerunkowe, może przyciągać uczniów do szkoły, np. z okolicznych miejscowości, co ma konsekwencje finansowe (za uczniem idą pieniądze).

SKUTECZNIE DOCIERAJ Z INFORMACJĄ DO ODBIORCÓW

W rozmowach z nauczycielami i dyrektorami szkół można często usłyszeć, że na jakichś wydarzeniach szkolnych mile widziani są wszyscy mieszkańcy gminy. Jednocześnie w ślad za takimi deklaracjami nie zawsze idą konkretne działania, by społeczność rzeczywiście na to wydarzenie przyciągnąć albo informacje są zbyt lakoniczne (np. bez wskazania adresatów spotkania i jego charakteru). Warto jednak włożyć wysiłek w to, aby informacje docierały na czas do odbiorców i by były sformułowane w sposób, który umożliwi mieszkańcom poczucie bycia zaproszonym indywidualnie. Warto włożyć wysiłek i odwiedzić niektóre osoby osobiście – poprosić uczniów, aby bezpośrednio zaprosili swoich sąsiadów.

WYKORZYSTUJ WIELE KANAŁÓW KOMUNIKACJI

W planowaniu procesu komunikacji z otoczeniem istotne jest stosowanie wielu kanałów przekazywania informacji, tak by możliwe było dotarcie do różnych typów odbiorców. W małych społecznościach wiejskich często nie potrzeba specjalnych ogłoszeń, informacje rozchodzą się pocztą pantoflową (marketing szeptany). Ale jeśli chce się przyciągnąć szerokie grono odbiorców, warto stosować bardziej przejrzyste i precyzyjne kanały komunikacji, zarówno te ogólnodostępne, jak i te typowo szkolne (poniżej prezentujemy przykłady).

PODSUMUJ DZIAŁANIA I PODZIĘKUJ

Po zakończeniu danego wydarzenia warto je podsumować i podziękować gościom za udział nie tylko ustnie, ale też w formie informacji w lokalnych mediach. Niektóre szkoły prowadzą *Księgę Przyjaciół Szkoły*, do której wpisywane są podziękowania. Ponadto starają się utrzymywać kontakt ze wszystkimi osobami, które coś robią na rzecz szkoły.

Komunikacja z mieszkańcami i instytucjami lokalnymi

<p>Ogłoszenia, plakaty, ulotki</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ wieszane w różnych miejscach: na tablicy ogłoszeń w szkole, na budynkach lokalnych instytucji (urzędu gminy, ośrodka zdrowia, biblioteki) w sklepie, w gablocie sołectwiej lub kościelnej, czy po prostu gdzieś w centrum wsi ■ jeśli nie ma możliwości wydrukowania wielkoformatowego plakatu, to można kilka egzemplarzy przygotować ręcznie, włączając w ten proces uczniów i rodziców
<p>Strony internetowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ strony/blogi szkoły, urzędu gminy, lokalnych instytucji (publicznych i niepublicznych) ■ jeśli celem jest przyciągnięcie mieszkańców, to istotne jest zadbanie o to, aby na stronach znajdowały się informacje o nadchodzących wydarzeniach, a nie tylko podsumowania i relacje z ich przebiegu
<p>Media społecznościowe</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ np. utworzenie profilu na Facebooku, forum mieszkańców
<p>Kanały szkolne</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ za pośrednictwem uczniów (informowanie rodziców, sąsiadów, także wybranych grup odbiorców), podczas zebrań dla rodziców, bezpośrednio przez pracowników szkoły, poprzez szkolną gazetkę
<p>Lokalne media</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ gazety drukowane i internetowe wydania, w których zamieszcza się np. informacje o wydarzeniach, relacje z nich oraz wywiady
<p>Osobiste zaproszenia (pisemne i ustne)</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ ten kanał komunikacji jest stosowany zwłaszcza dla szczególnych gości, osób znaczących w społeczności, a czasem dla wybranych grup, do których dane wydarzenie skierowane jest bezpośrednio

Co ułatwia, a co utrudnia podejmowanie przez szkoły działań na rzecz społeczności lokalnej?

Co utrudnia?

Organizowanie przez szkoły działań dla społeczności lokalnej, a nawet korzystanie z jej zasobów, wiąże się z pewnymi problemami. Niektóre z nich mają charakter strukturalny i trudno je przewyciężyć, inne zaś wynikają jedynie z pewnych chwilowych trudności albo z osobistego przeświadczenia konkretnych osób, że coś jest niemożliwe lub że czegoś nie da się zrobić. Przy czym wiele z nich w gruncie rzeczy ma charakter pozorny. Przeprowadzone badania pokazują jednak, że niejednemu problemowi można zaradzić.

Czynniki finansowe:

- Dla wielu szkół podstawowym problemem jest ograniczony budżet. Jest on zwykle kompromisem pomiędzy potrzebami placówki a dążeniem do racjonalizacji wydatków na poziomie gminy. Problemem w tym kontekście są też możliwości finansowe poszczególnych rodzin. Brak wystarczających środków finansowych jest źródłem licznych napięć. Z jednej strony nauczyciele i rodzice widzą wartość w tym, aby uczniowie doświadczać jak najwięcej – wyjeżdżali, uczestniczyli w zajęciach ponadprogramowych, a jednocześnie są świadomi, że wiąże się to wydatkami, które nie wszystkie rodziny są w stanie ponieść.
- Wiele szkół radzi sobie w tej sytuacji, prowadząc zbiórki pieniędzy na konkretny cel edukacyjny (np. organizując zbiórki pieniędzy w formie aukcji rozmaitych przedmiotów – stroików, ozdób świątecznych, biletów na bal charytatywny – czy wręcz pobierając opłaty za wynajem sal różnym podmiotom zewnętrznym). Niekiedy sami nauczyciele pokrywają koszty za pojedynczych uczniów, tak by wszystkie dzieci miały tę samą szansę uczestniczenia w działaniach proponowanych przez szkołę. Inni szukają środków zewnętrznych ze strony lokalnych instytucji, pisząc rozmaite projekty i stając do konkursów.
- Niewątpliwym wsparciem w tej sytuacji powinien być organ prowadzący. Otwartość urzędu gminy na pozyskiwanie dotacji unijnych oraz dysponowanie profesjonalistami, którzy są w stanie pomóc innym w prowadzeniu takich działań, może sprawić, że szkoła chętniej podejmie się realizacji konkretnych projektów, przełamując w ten sposób swoje ograniczenia budżetowe. Istotne jest też uwzględnienie przez organ prowadzący zwiększonych wydatków na koszty energii elektrycznej i ogrzewania w szkole podczas wydłużonych godzin jej funkcjonowania (popołudniami, w weekendy, podczas ferii i wakacji).

- Dla szkół wiejskich problemem jest często transport, który ogranicza możliwość uczestnictwa członków społeczności w działaniach proponowanych przez szkołę – zarówno uczniów, których tryb funkcjonowania w szkole określony jest ściśle przez rozkład autobusu szkolnego, jak i pozostałych mieszkańców.

Brak czasu i brak motywacji u nauczycieli

- Dyrektorzy i nauczyciele zgłaszają trudności polegające na bierności niektórych nauczycieli i niechęci do podejmowania działań w społeczności lokalnej czy realizowania zajęć poza szkolną klasą. Wielu z nich jest przeciążonych dotychczasowymi obowiązkami, brakuje im czasu i siły, by angażować się w coś jeszcze. Niekiedy zaś wynika to z pewnej ogólnej postawy nauczycieli – niechęci zmiany swojego sposobu pracy z uczniami czy ogólniej – angażowania się w cokolwiek, co wykracza poza wąsko zdefiniowane obowiązki. Z drugiej strony przymus ze strony dyrektora nie jest rozwiązaniem w tej sytuacji i nie przyniesie długofalowego efektu – niezależnie od sposobów motywowania nie wszyscy nauczyciele będą gotowi, by wejść w nową rolę.
- Tak jak w wypadku zachęcania rodziców do zaangażowania się w życie szkoły, pomocna może być tu odpowiednia komunikacja: znajomość celu konkretnego działania i przekonanie, że ma ono sens. Podczas posiedzenia rady pedagogicznej dyrektor może przeprowadzić debatę na ten temat, zapytać nauczycieli, co sami chcieliby i mogliby zrobić. Warto ująć tego typu zadania w dokumentach ramowych, jak statut szkoły, w szerszym modelu funkcjonowania szkoły w środowisku (np. zaplanowanie, że odpowiednia część lekcji będzie prowadzona w ramach projektów terenowych, uwzględniających potrzeby lokalnej społeczności).
- Zapewne sprawdzi się też modelowanie postaw poprzez zaangażowanie się dyrektora w konkretne działania, udzielenie wsparcia, zarażenie własnym entuzjazmem i stwarzanie dobrego klimatu zachęcającego do podejmowania nowych wyzwań.
- Do zaangażowania na pewno nie zniechęcą nauczycieli podziękowania czy różne formy pochwał. Dyrektor jako pracodawca posiada pewne narzędzia, które może w tej sytuacji wykorzystać: nagrody pieniężne, dodatek motywacyjny. Praca ze środowiskiem lokalnym może zostać przez dyrektora uznana też jako element rozwoju zawodowego nauczyciela.
- Warto pamiętać jednak, że motywowanie, pobudzanie do działania to proces długofalowy, który początkowo może wpłynąć na niewielką liczbę, ale stopniowo będzie się to zmieniać. Z czasem szkoła zyska też wizerunek aktywnej społecznie i będzie przyciągać nauczycieli, którzy sami chcą się angażować.
- Warto podkreślić na koniec, że w wielu małych społecznościach rola nauczyciela wykracza znacznie poza funkcję zawodową, często jest to osoba poważana w społeczności, ze zdaniem której inni się liczą i z tego choćby względu tak istotna jest jej postawa i aktywność społeczna.

Brak zainteresowania i zaangażowania rodziców i innych członków społeczności lokalnej

- Barię do podejmowania przez szkołę działań zorientowanych na realizację potrzeb społeczności lokalnej jest obawa, że o ile mieszkańcy w miarę chętnie przyjdą coś obejrzeć, o tyle już niekoniecznie zaangażują się w jakieś działanie. Nawet jeśli te obawy znajdują potwierdzenie w doświadczeniach wielu dyrektorów i nauczycieli, to warto zastanowić się nad przyczynami tego stanu rzeczy, a wówczas może uda się te trudności przezwyciężyć.
- Niekiedy mieszkańcy nie mają odwagi przyjść do szkoły, jeśli ich dzieci lub wnuki do niej nie uczęszczają, nie chcą angażować się w cokolwiek, gdyż boją się specyficznego rodzaju społecznego naznaczenia, etykiety osoby, która „wychodzi przed szereg”. Brakuje im też uogólnionego poczucia zaufania zarówno do innych, jak i do instytucji społecznych.
- To problem, z którym boryka się wiele społeczności w Polsce m.in. ze względu na rozmaite doświadczenia historyczne¹³. Wydaje się jednak, że to właśnie szkoła może odegrać istotną rolę w zmianie tego stanu rzeczy. Niniejszy poradnik zawiera wiele przykładów pokazujących, w jaki sposób szkoły kształtują nowe postawy, budują zaufanie, stwarzają przestrzeń do działania rodziców i mieszkańców oraz okazje do pojawiania się w szkole, budują u nich poczucie, że mogą czuć się gospodarzami na tym terenie.

Bariery subiektywne

- Dla niektórych nauczycieli i dyrektorów barię jest wiek uczniów – nie są skłonni planować wydarzeń z ich udziałem, mając przekonanie, że trudno robić coś razem z małymi dziećmi. Podają rozmaite powody: wymaga to specjalnych zezwoleń na piśmie od rodziców, z małymi dziećmi nie można zorganizować żadnych złożonych projektów, opartych na bezpośrednim zaangażowaniu, woluntarystycznych. Jednakże, jak pokazują chociażby badania IBE, inne szkoły takie działania realizują, więc problemy te świadczą raczej o pewnych przekonaniach nauczycieli i dyrekcji, które można próbować zmienić.
- Nauczyciele, którym trudno zmienić swoje dotychczasowe przyzwyczajenia prowadzenia zajęć wyłącznie w szkolnej klasie, zgłaszają trudności organizacyjne związane z funkcjonującymi przepisami prawnymi – np. konieczność znalezienia dodatkowej osoby do opieki nad grupą uczniów liczącą ponad 15 osób. Rozwiązaniem tej sytuacji jest prośba o wsparcie ze strony rodziców lub członków ich rodzin.
- Dyrektorzy obawiają się też, czy udostępnione mieszkańcom zasoby szkoły (sale, pomieszczenia, wyposażenie) uda się utrzymać w należyтым porządku, czy nie zostaną zniszczone, czy mieszkańcy będą się odpowiednio zachowywać podczas korzystania z obiektów szkoły. Jak pokazują doświadczenia innych, warto okazać zaufanie mieszkańcom, dać im odpowiedzialność i ustalić jasne i sprawiedliwe zasady korzystania z zasobów szkoły – w badanych wiejskich społecznościach lokalnych w zasadzie nie zdarzały się akty wandalizmu z tym związane.

¹³ Życie w systemie socjalistycznym, który uczył ludzi bierności, skłaniał do ucieczki w prywatność, a następnie doświadczenie nagłej i gruntownej zmiany społecznej w 1989 r., wytrącającej ludzi z rutyny, powodującej rozchwianie różnych sfer życia.

Bariery ogólne

- Warto też poruszyć kwestię swoistego postrzegania roli szkoły w społeczności lokalnej i wszelkich aktywności z tym związanych jako działań w pewnym sensie dodatkowych, niebędących istotnym elementem procesu dydaktycznego czy wychowawczego. Niekiedy nauczyciele i dyrektorzy są przekonani, że aby realizować podstawowe zadania statutowe szkoły poprzez współpracę z jakimiś podmiotami zewnętrznymi, muszą mieć do czynienia przede wszystkim z lokalnymi instytucjami z tzw. pionu systemowego (poradnie psychologiczno-pedagogiczne, ośrodki pomocy społecznej, etc.). I na tym właśnie koncentrują swój wysiłek, nie mając już czasu na podejmowanie innych działań na rzecz społeczności, w której funkcjonują, żywiąc przekonanie, że są to działania ponadprogramowe. Jak już wskazywaliśmy wcześniej, ta swego rodzaju „obligatoryjna” współpraca niejednokrotnie jest rutynowa, prowadzona w sposób niezmienny od lat, pozbawiona wizji rozwoju, a wiele potrzeb szkoły i społeczności wciąż jest nierozwiązanych.

Co ułatwia?

Polityka oświatowa samorządu lokalnego

To, jaką optykę przyjmie samorząd w stosunku do edukacji – czy szkoły będą traktowane wyłącznie jako koszt, czy jako istotny lokalny zasób, który warto wspierać i w niego inwestować, ma niebagatelne znaczenie dla funkcjonowania szkoły i jej roli w środowisku. Chodzi tu o generalną postawę otwartości samorządu i zaufania do szkół, na przykład poprzez:

- dawanie im dużej swobody i samodzielności w dysponowaniu środkami finansowymi oraz zarządzaniu, umożliwiając dyrektorowi szkoły stanie się menadżerem i liderem w środowisku
- ocenianie jakości pracy szkół uwzględniające nie tylko wyniki w testach, ale też ich zaangażowanie i otwartość na działania na rzecz najbliższego środowiska i pozadydaktyczną aktywność szkół (np. poprzez ujęcie w budżecie szkoły kosztów związanych z prowadzeniem działań)
- motywowanie szkół do aktywności w środowisku np. poprzez małe granty na takie działania, o które szkoła musi wystąpić, składając projekt w gminnym konkursie
- ujęcie kwestii edukacji w dokumentach formalnych, np. przyjęcie strategii rozwoju edukacji podkreślającej znaczenie współpracy między wszystkimi interesariuszami: nauczycielami, rodzicami, gminą i innymi instytucjami lokalnymi, przyjęcie koncepcji szkół jako ośrodków rozwoju lokalnego
- sposób zdefiniowania działań i kompetencji urzędników gminy w odniesieniu do kwestii oświatowych (np. czy potrafią wesprzeć szkoły w przygotowaniu projektów edukacyjnych, poszukiwaniu źródeł finansowania dla nich)
- wspieranie zakładania przy szkołach lokalnych organizacji pozarządowych, które mogą stać się narzędziem aktywizacji lokalnej, pozyskiwania środków, realizacji lokalnych projektów, sposobem na wsparcie działań szkoły.

Szkolny przywódca

Niektóre badania dotyczące pracy szkoły pokazują, iż przywództwo jest drugim po nauczaniu czynnikiem związanym ze szkołą, wpływającym na wyniki uczniów. Pamiętając, że związek ten jest pośredni, warto zwrócić uwagę na to, że przywództwo przyczynia się do poprawy osiągnięć uczniów poprzez tworzenie warunków dla skutecznego nauczania i uczenia się, a też jego jakość ma znaczenie w motywowaniu nauczycieli i jakości procesu nauczania w klasie. O ile naukowcy spierają się co do zakresu wpływu przywództwa, jakie są najskuteczniejsze jego formy, o tyle nasi rozmówcy nie mieli wątpliwości, że „to wszystko” zależy od dyrektora.

Kiedy zaczyna się dyskutować o znaczeniu dyrektora, pojawia się wiele postulatów dotyczących jego pracy, często dominuje w nich oczekiwanie, aby był liderem i posiadał odpowiednie po temu kompetencje miękkie: dyrektor ma inspirować, motywować poprzez wspieranie rozwoju zawodowego nauczycieli, słuchać, być otwartym na pomysły, wydobywać pasje nauczycieli, być filtrem i chronić nauczycieli przed rozbudowaną biurokracją, „pracować na wartościach i zaufaniu”¹⁴. W przeprowadzonych badaniach wskazano znaczenie następujących cech lidera:

- znajomość celu i umiejętność wdrażania go, przy czym cel jest definiowany szeroko, obejmuje nie tylko wąsko rozumianą edukację (wysokie wyniki w nauce), ale też aktywność obywatelską uczniów, poszerzanie umiejętności, uczenie się przez doświadczenie, traktowanie szkoły jako dobra wspólnego służącego różnym odbiorcom, a nie jedynie uczniom i nauczycielom
- postawa otwartości, w szczególności na wiedzę i nowe doświadczenia pedagogiczne, ale też współpracę ze środowiskiem rozumianą szeroko, nie tylko jako realizowanie załatwionych w prawie zapisów określających relacje szkoły z instytucjami z tzw. pionu systemowego, otwartość na inicjatywy z strony nieformalnych i formalnych grup funkcjonujących w środowisku, zachęcanie nauczycieli do wykorzystywania lokalnych zasobów
- tworzenie warunków sprzyjających współpracy i wzbudzanie zaufania
- refleksyjność, umiejętność diagnozy i rozumienia funkcjonowania szkoły w społeczności
- bycie wzorem – modelowanie zachowań swoją postawą, budowanie „kultury otwartości” szkoły
- umiejętność budowania zintegrowanego zespołu pracowników szkoły – zarówno nauczycieli, jak i pracowników niepedagogicznych, którego poszczególni członkowie uzupełniają się wzajemnie i są dla siebie wsparciem (doceniają swoje sukcesy, dzielą się dobrymi praktykami, wspólnie rozwiązują problemy)

¹⁴ Niniejsze postulaty pochodzą z dyskusji dot. przywództwa w szkole przeprowadzonej na konferencji podsumowującej wyniki międzynarodowego badania TALIS 2013, pt. *Zawód nauczyciel. Raport o Stanie Edukacji 2013 – Międzynarodowe i krajowe wyniki badań*, która odbyła się w dniach 25–26 czerwca 2014 r. w Warszawie (więcej na ten temat na stronie: www.nauczyciel.ibe.edu.pl).

- partycypacyjny styl zarządzania, w który włączeni są nauczyciele i rodzice, a też uczniowie
- estyma wśród rodziców uczniów i mieszkańców – dyrektor, ale też nauczyciele często pełnią w społeczności wiele ról, znacznie wykraczających poza bycie nauczycielem, są radnymi, działają w stowarzyszeniach
- umiejętność świętowania sukcesów.

Małe środowisko

Choć, jak pokazują m.in. badania IBE (Hernik, Stasiowski i Solon-Lipiński, 2012a), szkoły zlokalizowane w małych i peryferyjnie położonych miejscowościach mają utrudniony dostęp do kultury i nauki w związku ze znaczącą odległością do dużych ośrodków kulturalnych i akademickich, wysokimi kosztami dojazdu i różnymi problemami organizacyjnymi z tym związanymi, to w wielu wypadkach funkcjonowanie w małym środowisku znacznie ułatwia pracę szkoły i lokalne zakorzenienie się. Szkoła to centrum działań i miejsce wydarzeń. Wokół niej powstaje sieć kontaktów, tu kanalizuje się wiele potrzeb mieszkańców i krzyżują się ich powiązania – mieszkańcy to niekiedy jednocześnie rodzice, dziadkowie, nauczyciele, absolwenci, znajomi rodziców, koleżanki i koledzy uczniów. Bliskie relacje skłaniają mieszkańców do brania większej odpowiedzialności za szkołę i do działań pozaszkolnych – wspólne przeszłe doświadczenia pomagają indywidualizować kontakty między rodzicami i nauczycielami a także budować współodpowiedzialność rodziców. Ponadto małemu środowisku łatwiej jest zapewnić bezpieczeństwo w szkole – poprzez wzajemne relacje, a także mniejszą liczbę bodźców zewnętrznych.

Źródła

Hernik, K. (2015). Przywództwo szkolne: role i zadania dyrektorów. W: K. Hernik (red.), *Polscy nauczyciele i dyrektorzy w Międzynarodowym Badaniu Nauczania i Ucznienia się TALIS 2013*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Hernik, K., Stasiowski, J. i Solon-Lipiński, M. (2012a). *Współpraca szkół z podmiotami zewnętrznymi. Raport z badania otoczenia instytucjonalnego przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych. Strona internetowa: <http://www.eduentuzjasci.pl/images/stories/analizy/ibe-wspolpraca-szkol-khernik.pdf>

Hernik, K., Stasiowski, J. i Solon-Lipiński, M. (2012b). Kapitał społeczny szkoły: budowanie i wykorzystywanie, *Polityka społeczna, Nr tematyczny 1*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.

Kołodziejczyk, J., Walczak, B. i Kasprzak, T. (2012). Rodzice – partnerzy szkoły? Perspektywa ewaluacyjna. *Polityka społeczna, Nr tematyczny 1*. Warszawa: Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.

Mendel, M. (2007). *Rodzice i nauczyciele jako sprzymierzeńcy*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.

Polak, M. (2012). *O komunikacji nauczycieli z rodzicami*. Strona internetowa: <http://www.edunews.pl/edytoriale/1936-o-komunikacji-nauczycieli-z-rodzicami>

Starypan, I. (2012). *Szkoła widziana oczami rodziców. Analiza realizacji wymagań na podstawie danych ewaluacji zewnętrznej zebranych od rodziców*. SEO. Strona internetowa: http://www.np-seo.pl/data/various/files/Szko%C5%82a%20w%20oczach%20rodzic%C3%B3w_5_09_2012.pdf

Walczak, D. (2012). *Początkujący nauczyciele. Raport z badania jakościowego*. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

Winiarski, M. (2000). *Rodzina – szkoła – środowisko lokalne*. Problemy edukacji środowiskowej. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Badań Edukacyjnych.

Instytut Badań Edukacyjnych

Głównym zadaniem Instytutu jest prowadzenie badań, analiz i prac przydatnych w rozwoju polityki i praktyki edukacyjnej.

Instytut zatrudnia ponad 150 badaczy zajmujących się edukacją – pedagogów, socjologów, psychologów, ekonomistów, politologów i przedstawicieli innych dyscyplin naukowych – wybitnych specjalistów w swoich dziedzinach, o różnorodnych doświadczeniach zawodowych, które obejmują, oprócz badań naukowych, także pracę dydaktyczną, doświadczenie w administracji publicznej czy działalność w organizacjach pozarządowych.

Instytut w Polsce uczestniczy w realizacji międzynarodowych projektów badawczych w tym PIAAC, PISA, TALIS, ESLC, SHARE, TIMSS i PIRLS oraz projektów systemowych współfinansowanych przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

www.ibe.edu.pl